

SOMOGY MEGYEI MÚZEUMOK IGAZGATÓSÁGA

**SOMOGYI MÚZEUMOK
KÖZLEMÉNYEI**

IX

(KÜLÖNLENYOMAT)

RÉGÉSZET – ANTROPOLÓGIA

1992

KAPOSVÁR

„KOPT” BRONZEDÉNY A ZAMÁRDI AVAR TEMETŐBŐL

BÁRDOS EDITH

A zamárdi avar temető 1982-es évi feltárásán a 244. sírban a medencelapátok helyén *egy öntött bronz tálat* bontottunk ki.¹ A tál csuklósan mozgó ómega alakú fülekkel, áttört talpgyűrűvel ellátott. Fenekén bekarcolt *egyenlőszárú kereszt*. A tál belső felületén utólagos megmunkálás (esztergályozás) során keletkezett bekarcolt párhuzamos vonalkázás fut körbe, a felület közepén és a pereméhez közel, valamint külső felületén. (1/a, 1/b, 1/c, valamint 2/a, b, c ábrák)

A sír a temető VII. sz. első felében használt részén, gazdag sírok környezetében került elő. A sír bontásakor jelen volt Bóna István, az ásatás konzultánsa, s meghatározta az unikálisnak tűnő leletet. Azt már akkor is tudtuk, hogy nem egy „közönséges” avar temetőt ásunk, s egy bizánci termék (nevezzük továbbra is „kopt tál”-nak, hiszen egy évszázada így szerepel a szakirodalomban) megjelenése a többi bizánci import anyag mellett csak színesítette a képet.

Magyarországon addig hasonló termék a *varpalotai temetőben* került elő.² A *budakalászi avar temető* öntött bronz kancsója jelenetekkel domborított késő antik darab.³ A zamárdi bronzedény kutatásakor kiderült számomra, hogy a Kárpát-medencében ugyan unikálisnak tekinthető leletről van szó, de Európa-szerte megtalálhatók hasonmásai. Másrészt megjelenése a zamárdi avar temetőben a temető jellegéből következően várható volt.⁴

A leletípusnak hatalmas szakirodalma van.⁵ Elsősorban Joachim Wernert említeném, akit egész munkássága során erőteljesen foglalkoztatott ez a leletípus, pontosabban a tárgy által felvetett történeti kérdéskörök.⁶

A zamárdi „kopt” tál hasonmásait megtaláljuk elsősorban az itáliai langobard temetőkben. (A 29 itáliai „kopt” bronzedény közül 16 azonos típust képvisel). (Brescia,⁷ Castel Trosino,⁸ Cividale,⁹ Montale,¹⁰ Nocera Umbra,¹¹ Parma,¹² Reggio Emilia,¹³ Piemont,¹⁴ Prepotto,¹⁵ Sutri,¹⁶ Testona,¹⁷ Valdovena,¹⁸) valamint Angliában, a VII. századi angol-szász temetőkben,¹⁹ Nubiában,²⁰ Németországban,²¹ Franciaországban,²² Hollandiában,²³ Svájcban,²⁴ Spanyolországban,²⁵ Dalmáciában,²⁶ Belgiumban,²⁷ valamint Ukrajnában.²⁸ (Ld. összesített táblázat az országokénti előfordulásról). S nem utolsósorban meg kell említeni magát Egyiptomot, a kairói Kopt Múzeumot,²⁹ a kairói Egyiptomi Nemzeti Múzeumot,³⁰ s a berlini Staatliches Mu-

seum gyűjteményében szereplő gizehi,³¹ kairói példányokat,³² s az alexandriai Görög Római Múzeumot.³³

Josef Strzygowski 1904-ben közölt kairói példányokat, s ezek közül leginkább a 9044-es példány hasonlító a mi példányunkhoz.³⁴

Joachim Werner 1936-ban összegyűjtötte a kopt bronzedényeket az Alpoktól É-ra, összesen 59 db kopt bronzedényt tárgyal.³⁵ (Ld. 1936-os jegyzék) Tipologizálva őket 9 lényeges formát különböztet meg.

1. *forma*: ide sorolja a lapos, gömbsüveg formájú, áttört talpgyűrűvel és ómega alakú, mozgatható fülekkel ellátott típusú tálat (pl. Wonsheim).³⁶ Angliában akkor 12, Németországban 4, Olaszországban 11 db volt ismert ebből a típusból. Általános az ómega alakú fül, ritkább a trapézoid. Az edények öntés utáni esztergályozásának eredménye a tálak belső-külső felületén körbefutó koncentrikus körök. Az 1. forma egyik al-típusába sorolja azt az edényformát, amelyen a tálat talpgyűrű helyett 3 lábbal látják el (pl. Rennersthofen).³⁷

2. *forma*: amikor a tálat nyéllel látják el (pl. fecskék fark alakú nyéllel) (Németországban 6 db) (pl. az ötlingeni példány).³⁸

3. *forma*: pl. a *güttingeni példány*,³⁹ amely nyéllel ellátott serpenyő magas talpgyűrűn. A *wittislingeni* példány átmenet a 2. és 3. forma között.⁴⁰

4. *forma*: a serpenyő trapéz alakú mozgatható fogantyúval van ellátva, ívesen megformált magas talpazattal (pl. Nocera Umbra).⁴¹

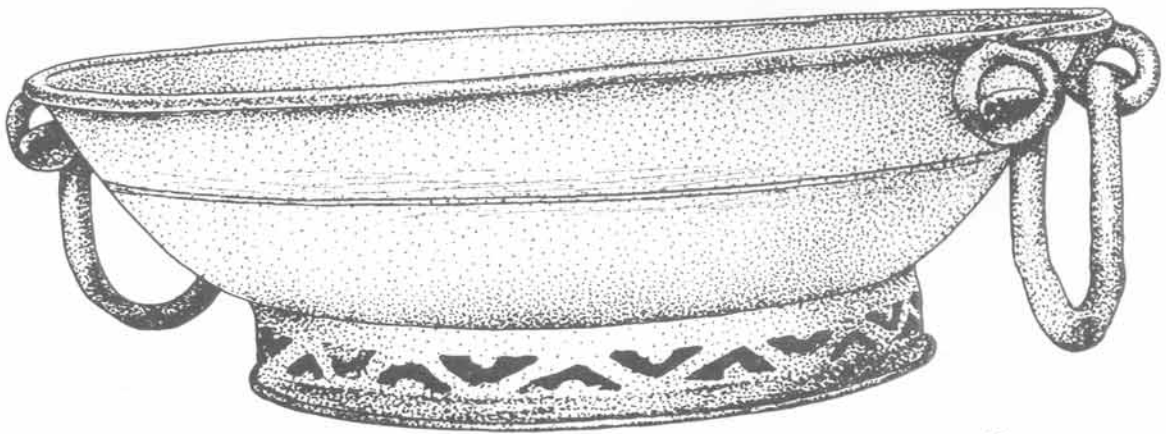
5. *forma*: egy ritka példányt sorol ide (Itáliában és az Alpoktól É-ra analógiák nélkül való), a *Taplow-i lábatedény*⁴² – kiálló, fogazott peremű, melynek csúcsai gömbökben végződnek, magas, alul áttört díszítésű lábbal, középen gyűrűs dudorral. A trapéz alakú fogantyúk azonosak a Nocera Umbra-i edényével.⁴³

6. *forma*: hasas „teáskanna”, külön öntött és felforrasztott füllel, fedővel és rövid hajlított kiöntőcsővel. (Ld. Wonsheim)⁴⁵ (Németországban 4 db, Angliában 1 db.)

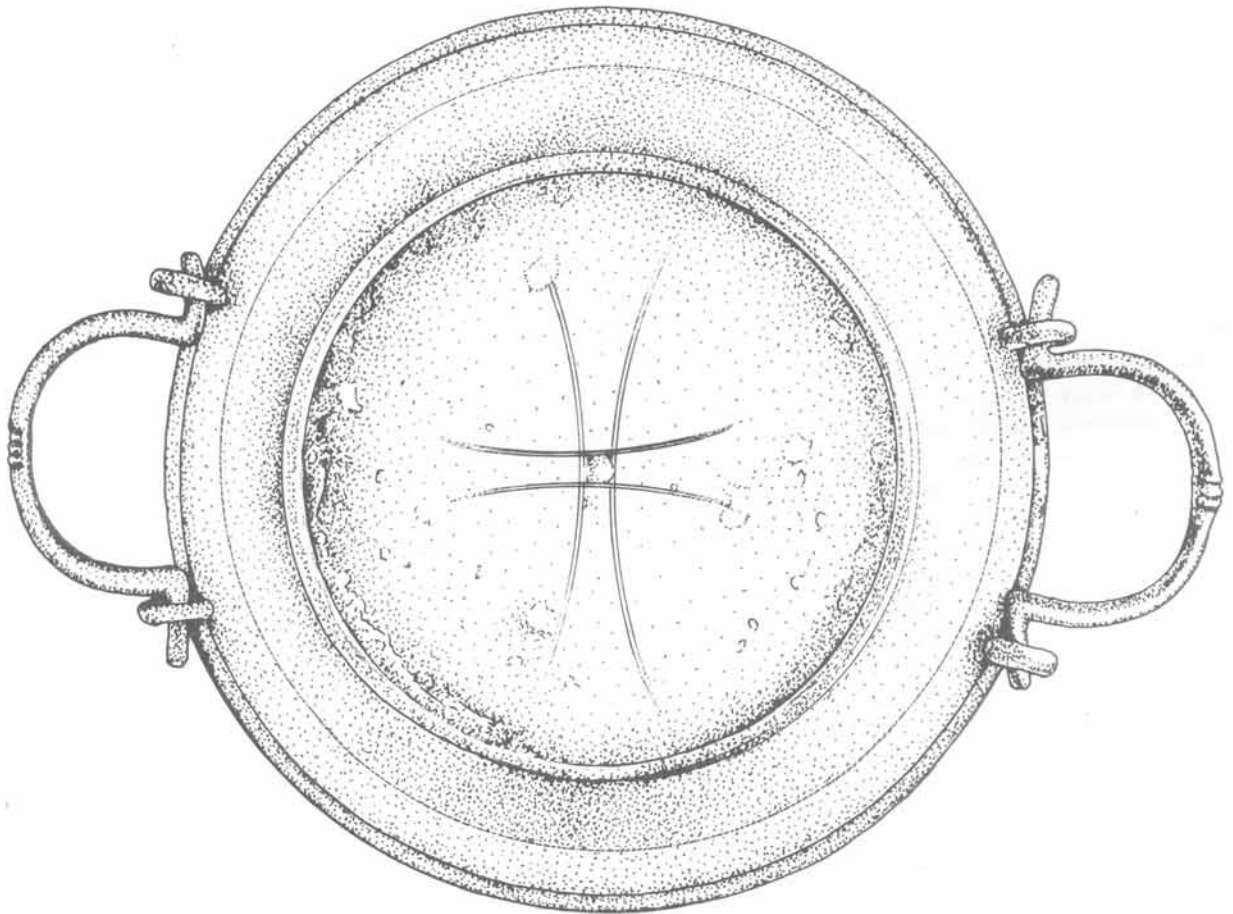
7. *forma*: klasszikus, arányos formájú korsó (Németországban 3 db fordul elő) Olaszországból *Prepottóból*⁴⁶ és Ötlingenből⁴⁷ (ez utóbbi nyújtott forma, karcsúbb változat, – a prepottói öblösebb forma).

8. *forma*: a bonni kannát sorolja ide,⁴⁸ mely gazdag díszítésű (ilyen pl. a Nocera Umbra-i 17. sír edénye).⁴⁹

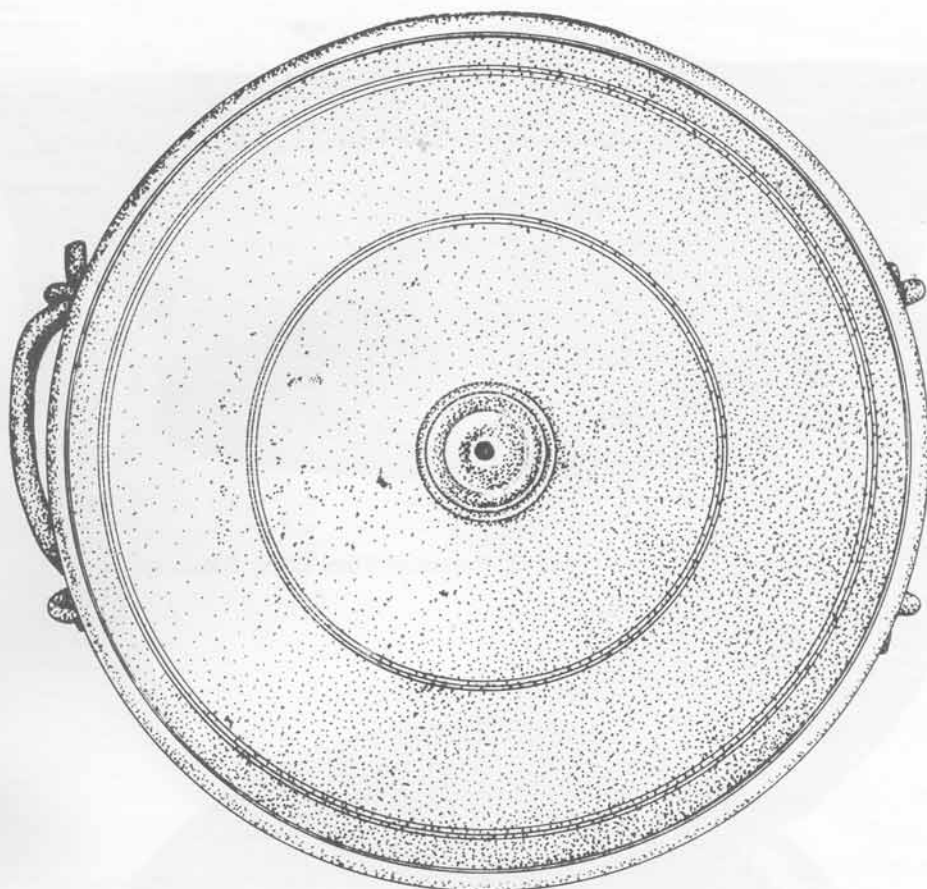
9. *forma*: a vödör (Cuddesdon)⁵⁰ – egyedi példány akkor.

1/a. ábra: Zamárdi, 244. sír, öntött bronz tál, oldalnézet (rajz: Hornyák László)

1/b. ábra: Zamárdi, 244. sír, öntött bronz tál – a tál belseje (Rajz: Hornyák László)

1/c. ábra: Zamárdi, 244. sír, öntött bronz tál – a tál fenekén bekarcolt kereszt (Rajz: Hornyák László)

Joachim Werner a VII. századra keltezi ezeket a leleteket.⁵¹ Az időbeli egységességet alátámasztja az egyes formák közös előfordulása, hasonló sírokban vagy síregyüttesekben.

Az elterjedés vonalát tárgyalva Werner felveti a gondolatot, hogy a Dél-Németországban talált edényeket nem a Duna vonalán szállították-e, de aztán el is veti, arra hivatkozva, hogy a magyarországi avar temetőkből nem fordulnak elő ezek a lelettipusok.⁵²

A származási helyüket illetően megállapítja, hogy mivel az 1. típus nagyon gyakori, s ez Egyiptomban is előfordul, valamint figyelembe véve a Kent-i egyedüli darabokat, (5. és 9. forma) – ezek *biztosan Egyiptomból származnak*.⁵³

Az 1. formát M. Conway is egyiptomi eredetűnek tartja.⁵⁴ N. Åberg mint *koptot* jelöli meg.⁵⁵ F. W. Volbach a güttingeni serpenyők tárgyalásakor a 2–3. forma serpenyőit DK-i eredetűnek véli.⁵⁶ Joachim Werner véleménye szerint a ravennai exarchátus lehetőséget nyújtott az itáliai gyártásra.⁵⁷

Egyiptomban a VI. és VII. században virágzó bronzipar létezett, nagy formagazdagsággal, egyes formák szoros rokonságot mutatnak néhány Európában is elterjedt típussal.^{58 59 60}

Werner szerint a Tuniszba és Sziciliába való importálás bizonyított.⁶¹ A szerző szerint a 600-as évek körül az Alexandria és a ravennai exarchátus közötti kereskedelemnek hagyományai voltak, s onnan jutottak az edények a langobardokhoz.⁶²

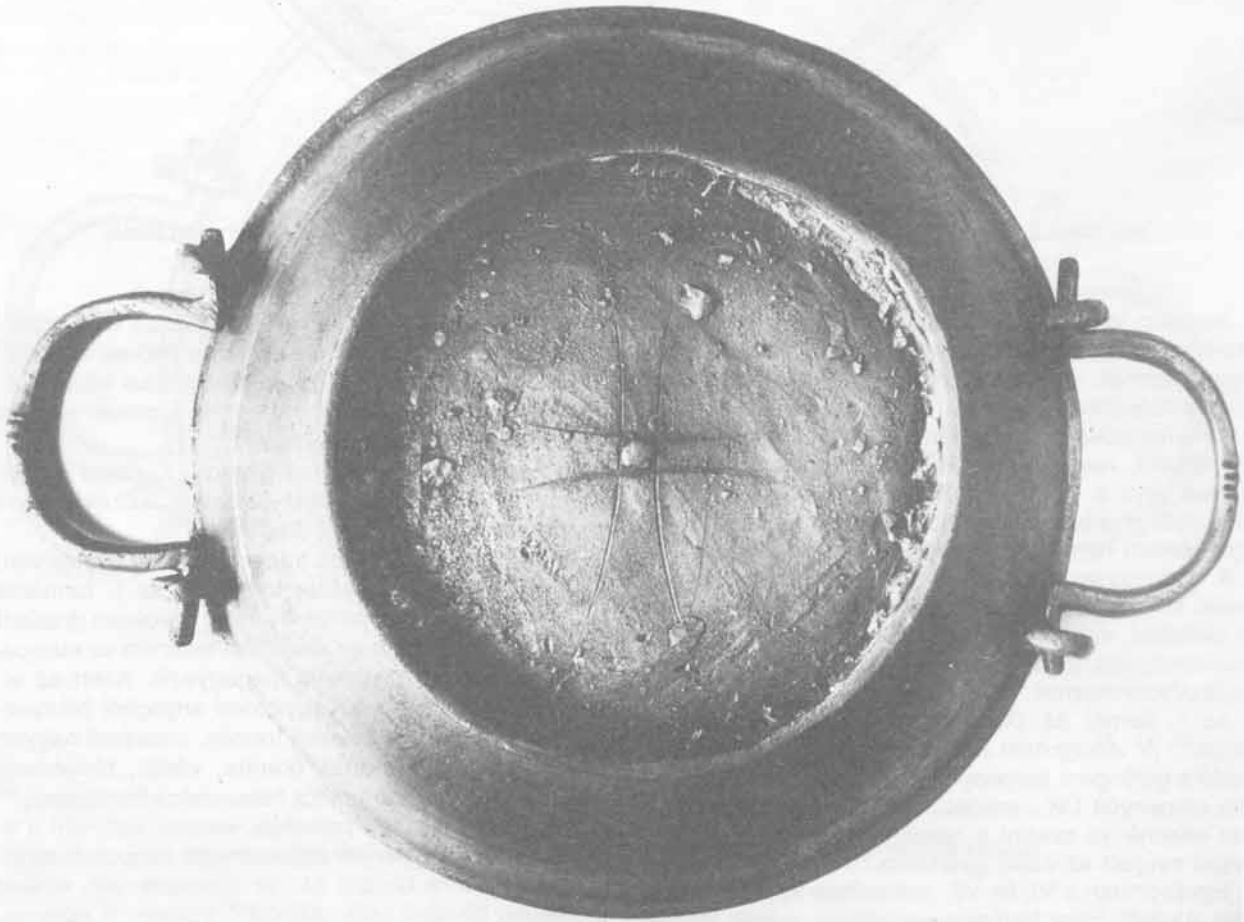
Az Európában, Angliában gyakori 1. forma (ld. pl. Zamárdi), valamint a *Taplow-i lábastál*, a *Cuddesdon-i vödör* biztosan egyiptomi eredetűek.⁶³

Minden egyiptomi tálnak trapéz alakú fogantyúja van, ómega alakú csak egyszer fordul elő az 1. formánál (ld. pl. az alexandriai példány) és egy recésen díszített thébai tálnál.⁶⁴ Maga az előállítási technika az európai és egyiptomi példányoknál megegyezik. Azért az elgondolkodtató, hogy az egyiptomi anyagból hiányoznak az Európában képviselt formák, másrészt nagyon sok egyiptomi formának (kanna, vödör, tömjénező edény, táltípusok stb.) nincs hasonmása Európában.⁶⁵

A 8. forma díszített palackjai, kannái, valamint a 3. forma nyeles serpenyői összetartozó csoportot alkotnak (pl. Nocera Umbra 71. sír lábasedénye), ezeket J. Werner Itáliából származtatja.⁶⁶ Volbach a *güttingeni serpenyőt*, az *ittenheimi edényeket* és *pfahlheimi, bonni palackot* elkülönítette.⁶⁷ Werner szerint pusztán

2/a. ábra: A zamárdi bronz tál, oldalnézet (Fotó: Gőzsy Gáborné)

2/b. ábra: A zamárdi bronz tál belseje (Fotó: Gőzsy Gáborné)

2/c. ábra: A zamárdi bronz tál – feekén bekarcolt kereszt (Fotó: Gözsy Gáborné)

az akanthusz-levél díszítés alapján nem lehet a bizánci birodalom K-i felébe helyezni a származási helyet.⁶⁸

1950-ben a *wittislingeni* serpenyőt tárgyalva a szerző megerősíti azt a véleményét, hogy ezek a jellegzetes leletek a VI–VII. században a kopt Egyiptomban gyárilag készültek, s a világ minden tájára exportálták őket, az Alpoktól É-ra eső területen levőket *langobard* közvetítéssel.⁶⁹

Fontos tényező, hogy Dél-Németországban langobard aranykeresztrel együtt fordulnak elő, s ez az itáliai kereskedelmi kapcsolatot támasztja alá.⁷⁰

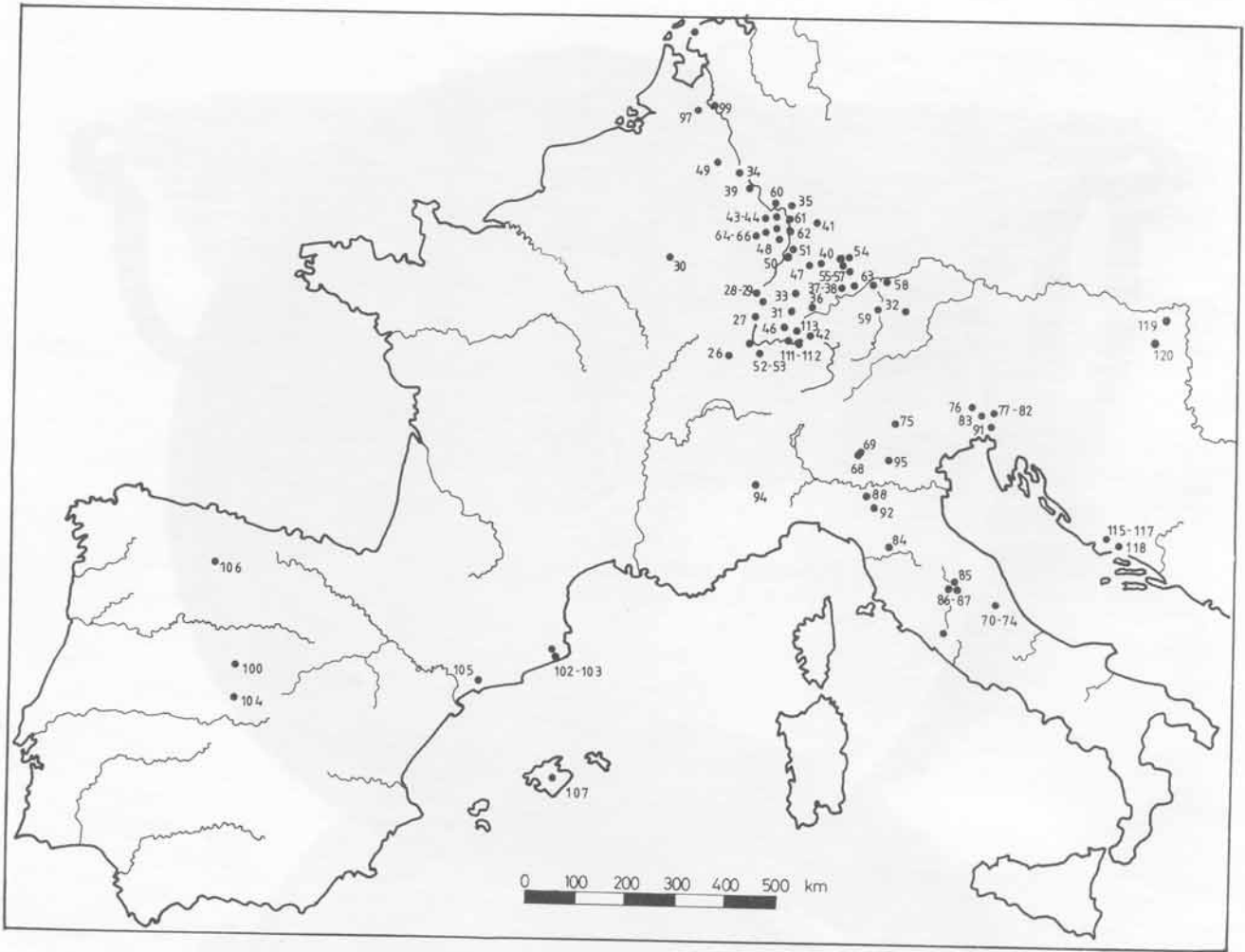
1961-ben J. Werner már egy kiegészített leletlistát közöl az öntött bronz edényekről.⁷¹ Összesen 98 példányt gyűjtött össze. Formai felosztását is módosítja. A zamárdiban feltárt áttört talpgyűrűs tál a B1 típusnak felel meg. Továbbra is fenntartja a véleményét az egyiptomi, alexandriai gyártáshelyet illetően. A bronzedények Itálián keresztül langobard közvetítéssel jutottak Dél-Németországba, s a rajnai úton Angliába.

Formai beosztása a következők szerint módosul:

- A1 – füles tálak emelt talpazattal
- A2 – díszített füleskancsók
- A1a – ómega fülel ellátott emelt talpazatú tálak
- B1 – áttört talpgyűrűvel, ómega alakú fülel ellátott bronztálak
- B1a – ómega füles tál, de 3 állólábbal
- B2 – áttört talpgyűrűs tálak, nyéllel ellátva
- B3 – karcsú kanna
- B4 – teáskanna forma

A nyolcvanas években egy angol kutató foglalkozott behatóan a kopt bronzedényekkel, *Peter Richards* cambridgei kutató.⁷² Kutatása eredményeképpen mintegy 120 kopt edényt térképezett fel Ny-Európában, ezek közül 25 db származik Angliából.⁷³

Datálásuk 600–650 között mozog, az érmékkel datáltaké pedig 620–630 között. Törökország, Egyiptom és Itália hasonló leletanyagát tanulmányozva arra a következtetésre jutott, hogy jónéhány kopt edény ma-

3. ábra: Térkép a kopt bronz edények európai elterjedéséről (Peter Richards után) (Ambrus Edit rajza)

gában Konstantinápolyban készült. Vannak hasonló edények Egyiptomból, de a kopt bronzedények készülhettek számos más bizánci városban. (Pl. Thessaloniki, Athén, Sardis, Ephesus, Korinthos, Antiochia, még akár Ravennában is.) Véleménye szerint az edények nagy része Konstantinápolyból származik.

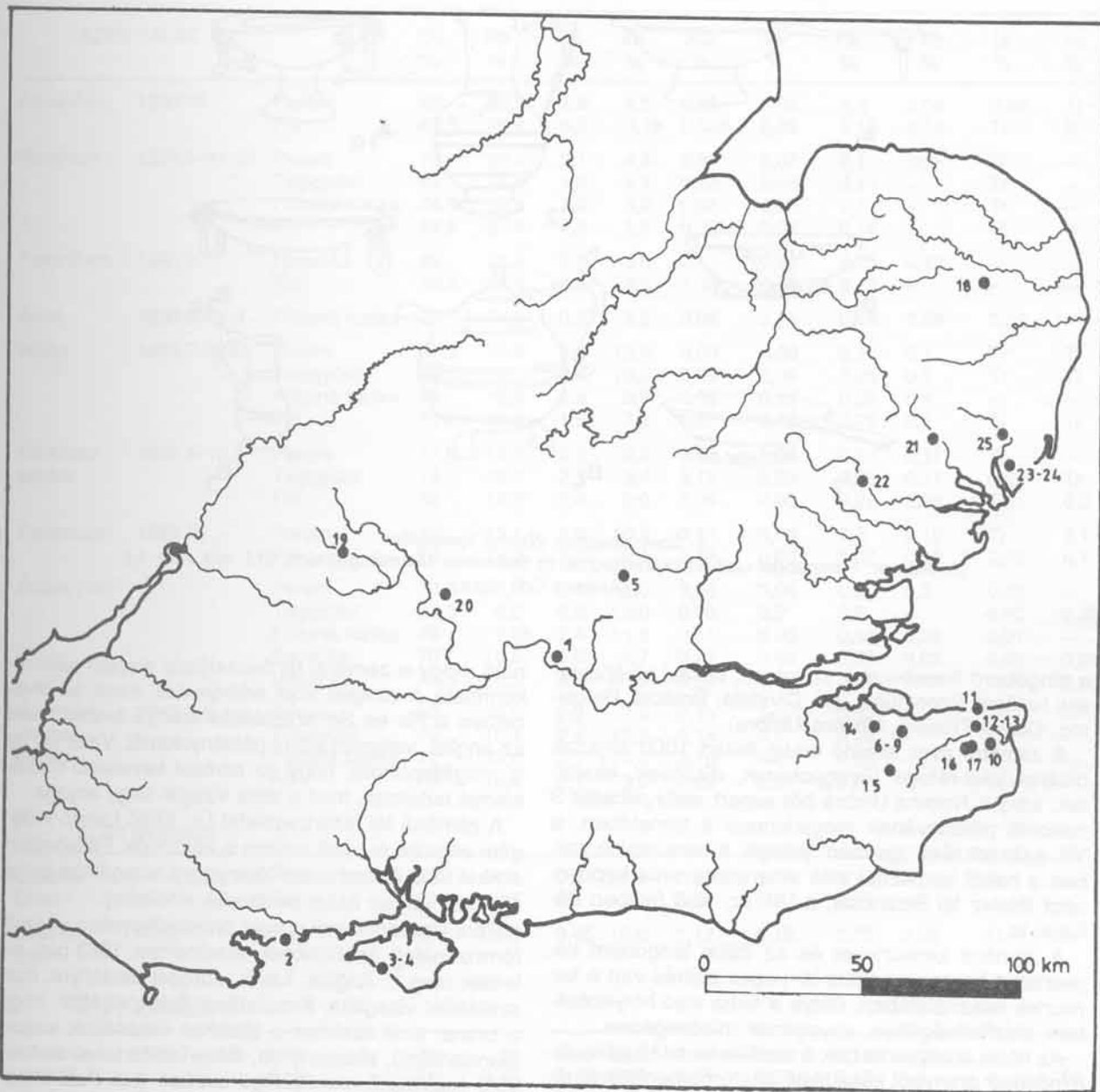
Peter Richards véleménye szerint a zamárdi tál fenekén látható kereszt nem keresztény szimbólumként értelmezendő, hanem inkább a gyártási folyamat melléktermékeként.⁷⁴

A *British Museum* gyűjteményében összesen 11 kopt bronz edény található, angol-szász lelőhelyekről. Ezek közül 8 db tál, egy „teáskanna” (Wheathampsteadből) és 2 db vödör (Chessel Downból). A mi példányunk az angliaiak közül a Faversham-i tálhoz áll legközelebb, (1289–70), amely hasonló az 1193–70-es példányhoz, s a Wingham-i, amely kicsi, vagy a Wickhambeux-i nagy tálal rokon. A Sutton Hoo-i tál kivételével az angliai tálak áttört talpgyűrűsek és hasonlóak a zamárdi 244. sír táljához.⁷⁵

Abban a periódusban, amikor a kopt edények Európába áramlottak, az arab hódításig (632), Egyiptom, mint a bizánci birodalom része, jól kapcsolódott a fő európai kereskedelmi útvonalakhoz. A kopt tálak nagy része Európában a Cividale-i langobard temetőkből származik és a rajnai példányok azt támasztják alá, hogy az útvonal langobard és frank területen át vezetett Angliába, a VI. század végén és a VII. század elején.

Az angliai 25 db kopt edényből 12 db-ot Kentben találtak és 6 db-ot Kelet-Angliában. A történelmi kutatások azt bizonyítják, hogy szoros kapcsolat volt Kent és a kontinens között ezekben a korai periódusokban. Ahol kísérőleletek voltak, kimutatható, hogy a kopt edények gazdag, jelentős sírokhoz tartoztak, mind női, mind férfisírokban előfordultak.

Ha az összesítéseket áttekintjük, megállapítható, hogy a B1-es forma meglehetősen nagy példányszámban fordul elő Európában – 118-ból 45 példány.

4. ábra: Kopt bronz edények Angliában (Peter Richards után) (Ambrus Edit rajza)

Az itáliai 29 kopt bronzedény közül 16 db ebbe a típusba tartozik. Castel Trosino-ban 5 példány, Cividale-ben 6 db képviseli ezt a formát. Megállapíthatjuk, hogy Európában a kopt edények közül ez volt a legnépszerűbb forma. (Ukrajnából is hasonló darab került elő, a svájci 3 db kopt edényből 1 B1 típus. Németországban a 37 bronzedény közül 8 db B1 típus. Dalmáciában a 4 salonai példány közül 3 db kancsó-forma (A2), és 1 db B5 (ómega füles, emelt talpazatú tál).

Peter Richards listáját kiegészíthetjük a 2 Kárpát-medencei lelőhellyel – a várpalotai és a zamárdi edény alapján.

A lelet típus Kárpát-medencei elterjedését és a Dél-Németország-i példányok megjelenését egy közös tényezőhöz kapcsolhatjuk, az itáliai langobardokhoz. Itáliát figyelembe véve van egy másik közös tényező és Bizánccal való szoros kapcsolat.

A Dél-Németország-i alemann és bajuwar temetőben megtalálható *langobard aranykeresztek* az Itáliával való szoros kapcsolat bizonyítékai.⁷⁶ (28 alemann és 4 példány pedig bajuwar területről ismert).

Joachim Werner szerint a halott eltemetésekor az anyagra rávarrt aranyfüst keresztet a langobardok Itáliába költözése után jöttek divatba Dél-Németországban. Honi utáztatok, vándoröltözők készítményei, s

5. ábra: Joachim Werner tipológiája
(J. Werner: Fernhandel und Naturalwirtschaft in östlichen Merowingerreich, 311. old. Abb. 1.)
(Ambrus Edit rajza)

a langobard temetkezési szokások, vallási elképzelések hatását bizonyítják. (Ld. Cividale, Brescia, Bergamo, Castel Trosino, Nocera Umbra).

A zamárdi avar temető eddig feltárt 1000 sírjának bizánci lelet-rétege (üvegpoharak, díszövek, ékszerek, stb.) a Nocera Umbrából ismert *sella plicatilis* 3 hasonló példányának megjelenése a temetőben, a VII. századi rész „germán” jellege, s nem utolsó sorban a halott keresztrel való eltemetése erős kapcsolatot tételez fel Bizánccal, a VII. sz. első felében Itáliával is.

A zamárdi kereszteteket és az itáliai langobard kereszteteket összehasonlítva lényeges eltérés van a keresztetek használatában, illetve a sírba való helyezésében, díszítettségében, anyagának minőségében.

Az itáliai aranykeresztet a mellkason találhatók. Jóminőségű aranyból készültek, állatornamentikával díszítettek. A zamárdi keresztet mindig a két boka között, fölött fordulnak elő, textilre, (finom selyemre) halott lapelre és fára szegezve. Aranyozott bronz, ezüst és bronzlemezről kivágtak, legtöbbször sima felületűek, ritkán trébelt díszítéssel a széleiken.

Az itáliai langobard temetők leleteinek bizánci rétegevel való összehasonlítása a zamárdi temetőnek alátámasztja a Bizánccal való szoros kapcsolatot. Maga a tál a VI. század végén, VII. század elején valahol bizánci birodalomban készült, készülhetett Konstantinápolyban is, Egyiptomban is.

Ami a tárgy fémvizsgálatát illeti – a számomra elérhető egyéb kopt edények vizsgálati eredményeivel tudtuk összehasonlítani a zamárdi tál összetételét. A mellékelt vizsgálati eredményekből messzemenő következtetéseket levonni nem lehet. Annyi megállapít-

ható, hogy a zamárdi tál összetétele alapján nem rokonítható a vizsgált kopt edényekkel, mivel az ötvözetben a Pb és Sn százalékos aránya fordított mint az angliai, valamint kairói példányokénál. Valamint az is megállapítható, hogy az ötvözet kevesebb kisérelemet tartalmaz, mint a többi vizsgált tárgy anyaga.

A zamárdi tál fémvizsgálatát Dr. Költő László kollégám végezte el, amit ezúton is köszönök. Feltehetően sokkal több összehasonlító anyagra, vizsgálatra lenne szükség (pl. az itáliai példányok értékeire).

Paul Craddock-nak a kopt bronzedényeken végzett fémvizsgálati analízisének eredményei 1983-ban jelentek meg.⁷⁷ Angliai, kairói, európai példányok összetételét vizsgálta. Kimutatásai demonstrálják, hogy a bronz, amit ezekhez a tálakhoz használtak magas ólomtartalmú, alacsony ón, illetve cín tartalmú ötvözet volt, észlelhető mennyiségű cinkkel. (Ld. Paul Craddock táblázatait.)

A Cu magas értékeit tekintve az angliai példányok közül a Taplow-i, a Wheathampsted-i és a kairói példány értékei állnak legközelebb a zamárdi tál összetételéhez. De nyilván ez semmit sem jelent, mivel ötvözetről lévén szó, a Cu alapanyag, s éppen a kisérelemek százalékarányai jellemzőek az ötvözetre. Sajnálatos módon a temető egyéb bronz leleteinek fémvizsgálati eredményeit sem tudtuk felhasználni.

A bizánci jellegű csatoknál és a kései, öntött bronz korongoknál is hasonló a Pb és Sn százalékos előfordulási aránya – éppen ezért az adat nem használható.

Elgondolkodtató Joachim Werner véleménye a népvándorláskori fémek fémvizsgálati eredményeinek használhatóságát illetően.⁷⁸

KOPT TÁLAk			Cu %	Pb %	Sn %	Zn %	AG %	Ni %	Fe %	Sb %	Bi %	As %
Faversham	1290'70	Perem	68	23,5	2,9	4,5	0,08	0,06	0,3	0,08	0,03	Tr
		Fül	68,5	25,6	5,5	0,18	0,035	0,09	0,15	0,14	Tr	0,1
Wingham	1879,5–24,53	Perem	73	20,1	2,1	4,3	0,07	0,04	0,1	0,08	Tr	–
		Talpgyűrű	69	25,0	1,9	4,4	0,22	0,06	0,11	–	Tr	–
		Fültartó karika	74,5	20,8	1,9	3,0	0,08	0,05	0,1	–	Tr	–
		Fül	66,5	27,0	4,6	1,9	0,08	0,05	0,16	–	Tr	–
Faversham	129'70	Perem	68	25,0	2,9	3,6	0,1	0,06	0,25	0,12	–	–
		Fül	70,5	21,6	4,5	3,2	0,08	0,08	0,13	–	–	–
Sarre	1860,9–24,3	Fültartó karika	72	24,0	0,27	3,2	0,08	0,05	0,18	0,08	0,02	–
Mainz	1883,7–2,38	Perem	67,5	17,4	2,5	13,0	0,09	0,09	0,25	0,1	Tr	Tr
		Talpgyűrű	69	17	2,4	10,0	0,09	0,09	0,25	0,1	Tr	Tr
		Fültartó karika	70	16,5	2,4	9,8	0,09	0,13	0,26	0,1	–	–
		Fül	71	20,2	1,5	7,2	0,07	0,12	0,25	0,1	Tr	Tr
Wickham- breaux	1905,4–18,8	Perem	71,5	16,5	2,3	9,5	0,1	0,08	0,27	0,11	Tr	–
		Talpgyűrű	74	13,1	2,3	9,4	0,11	0,08	0,03	0,11	0,02	Tr
		Fül	68	19,0	2,0	9,0	0,06	0,03	0,21	0,08	Tr	0,2
Faversham	1289'70	Perem	72	15,1	2,2	10,6	0,11	0,04	0,3	0,12	Tr	0,1
		Fül	72	17,3	2,3	9,4	0,18	0,04	0,07	0,12	0,02	0,1
Sutton Hoo		Perem	78,5	6,3	2,6	11,0	0,06	0,04	0,3	0,3	0,01	–
		Talpgyűrű	74,5	8,0	3,2	10,0	0,06	0,2	0,8	–	0,03	0,25
		Fültartó karika	79	7,05	2,4	11,6	0,11	0,05	0,33	0,08	0,01	–
		Egyik fül	70	19,5	5,0	4,7	0,22	0,08	0,35	0,05	0,02	0,03
		Másik fül	70,5	19,5	4,5	5,0	0,23	0,05	0,28	0,08	0,01	0,15
Kairóban vásárolt példány	1925,1–9,1	Perem	80	10,0	2,2	7,6	0,15	Tr	0,32	–	Tr	–
		Talpgyűrű	79	10,4	2,2	10,0	0,14	0,1	0,29	–	Tr	–
		Fültartó karika	77	13,6	2,7	11,0	0,18	0,06	0,25	–	Tr	–
		Fül	73	18,1	5,1	3,6	0,09	0,06	0,25	–	Tr	–
KOPT VÖDRÖK												
Chessel Down	1867,7–29,136	Fültartó karika	76	0,03	0,2	22,8	0,02	0,15	0,15	–	Tr	–
		Fül	82	0,35	0,1	17	0,01	0,4	0,21	–	–	–
Chessel Down	1869,10–11,10	Fül	82	0,08	0,45	16,8	0,12	0,15	0,32	0,09	Tr	Tr
KOPT KANNÁK												
Athénban vásárolt példány	1929,7–13,9	Láb	72	0,57	0,05	28,0	0,07	0,03	0,16	0,05	–	–
		Száj	71	0,44	0,15	28,0	0,01	0,03	0,17	–	–	Tr
Wheathamp- stead	1900,7–19,4	Láb	76,5	15,8	5,5	1,6	0,07	0,04	0,14	0,1	Tr	Tr
		Kiöntő	73	19,0	5,5	1,5	0,07	0,04	0,13	0,15	Tr	Tr
		Fül	73,5	20,3	5,5	1,5	0,07	0,04	0,12	0,15	Tr	–
		Fedő	78,5	12,6	3,8	4,5	0,06	0,08	0,15	0,15	Tr	Tr

Kopt tál Taplow-ból
(Paul Craddock vizsgálati eredményei)
(British Museum Publications, 1983.)

	Cu	Pb	Sn	Ag	Fe	Sb	Ni	Co	As	Bi	Zn
Perem	84,0	2,8	2,85	0,004	0,1	0,1	0,05	0,045	0,2	0,005	9,6
Törzs	73,0	12,9	3,6	0,08	0,25	0,08	0,05	0,01	0,5	0,005	8,4
Talp	82,0	5,9	3,3	0,08	0,27	0,1	0,05	0,005	0,1	0,006	9,0
Fül A	75,0	11,5	2,5	0,2	0,52	0,1	0,07	0,005	0,1	0,005	10,5
Fül B	74,5	11,0	2,3	0,2	0,57	0,12	0,07	0,005	0,2	0,006	10,6

Kopt tál vizsgálata (Zamárdi avar temető 244. sír)
(Dr Költő László és Dr. Kiss Varga Miklós mérési adatai)

	Cu %	Fe %	Zu %	Pb %	Ag %	Se %	As %
A fül	80,9	0,75	6,1	1,23	0,2	10,8	ny
B fül	80,9	0,44	6,1	1,8	0,2	10,6	ny
Tál	81,6	0,32	5,0	1,06	0,12	11,9	-
Tál 1. feneke	80,6	0,32	4,26	0,69	0,1	14,0	-
Tál 2. feneke	82,5	0,32	3,0	0,63	0,12	13,4	-
Fültartó karika egyik	79,7	0,21	6,2	1,0	0,12	12,7	-
Fültartó karika másik	79,8	0,33	5,45	0,62	0,15	13,6	-
Fültartó karika harmadik	80,4	0,25	4,6	0,6	0,13	13,98	-
Fültartó karika negyedik	79,6	0,24	5,4	0,8	0,14	13,7	-

	A ₁	A ₂	B ₁	B ₂	B ₃	B ₄	B ₅	B ₆	C	Össz.
Anglia			17			1	1		6	25
Belgium			1							1
Franciaország	2	2		1						5
Németország	2	2	9	11	7	4		1	2	38
Itália	2	2	16		1		1	2	5	29
Hollandia		1	1		1					3
Spanyolország		1		1	7	2				11
Svájc			1	1	1					3
Ukrajna/Szovjetunió			1							1
Jugoszlávia		3					1			4
Magyaro.			1							2
ÖSSZESÍTÉS										122

6. ábra: A kopt bronzedények országonkénti eloszlása

JEGYZETEK

- 1 244. sír: Felőtt egyén (férfi) rabolt, diszöves, koporsós sírja. Dulás következtében csak a combcsontok a helyükön, karcsonok, koponyatöredékek sekunder helyzetben. A jobb combcsont, s részben a medence alatt öntött bronz tál, csuklósan mozgó ómega alakú fülelkel, s áttört talpgyűrűvel ellátva. Belsejében apró magvak. A medencék helyén korai, *préselt övdíszek* maradványai, csak a br. felerősítő pántok, s az ólomtöltés, s a bronzpántok által konzervált bőrmaradványok, bolygatott állapotban, 1 db *vascsat*. Jobb kéz vonalában 1 db kisméretű *vaskés*. Sfh: 220 cm Sfsz: 65 cm Sm: 120 cm T: NYK O
A bronz tál adatai: M: 7 cm száj d: 26,3 cm talpgyűrű d: 16,5 cm m: 1,5 cm fül: 8x5,5 cm Ltsz.: 84. 110. 7.
- 2 Erdélyi István–Németh Péter: A Várpalota-gimnáziumi avar temető (A Bakonyi Múzeum avarkori leletanyagainak ismertetése) Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 8. (1962) 167–195. o. A temető 204. sz. sírjában tártak fel egy öntött bronz edényt (177. o. 23., 24., 25. képek) „Bronz üst, rövid csonkakup alakú lábbal, tömör kerek átmetszetű fogantyúval. Nyomópádon készült (23–24. képek) felületén egy-két helyen fűstaranyozás nyomával. Valószínűleg későrómai vagy bizánci munka.” (189. o.) Az üst méretei: m: 13,5 cm d: 21 cm Ltsz.: 63. 379. 54.)
- 3 Budakalász-Dunapart, 740. sír. (Régészeti Füzetek Ser. 1. No. 43. 1991/1989. év régészeti kutatásai), 85. o. „A leletek közül említésre méltó a 740. sír késő-antik jellegű öntött bronz korsója, amelyen amphiteatralis és vadászati jeleneteket láthatunk.”
- 4 Nem véletlen, hogy pont a zamárdi avar temetőben jelenik meg a Kárpát-medence eddig egyetlen, klasszikus típusú „kopt” tálja. A Balaton és a Duna által bezárt területen, Kelet-Pannónia területén körülhatárolható egy sáv, ahol a VI–VII. században germán elemekkel kell számolni. (ld. Csákberény, Kőked-Fekete kapu, Környe, Várpalota, Budakalász és Zamárdi.)
A zamárdi avar temető ezek között központi helyet foglal el. A bizánci kultúrréteg erőteljes jelentkezése a temető VI. sz. végi – VII. század eleji (első harmada) anyagában komoly bizánci kapcsolatokat tételez fel.
- 5 *N. Åberg*: The Anglo – Saxons in England, Uppsala, 1926, 102–106. o.
N. Åberg: Die Goten und Langobarden in Italien, Uppsala, 1923.
D. Cooney: Late Egyptian and Coptic Art, 1953
L. Matzulewitsch: Byzantinische Antike, Berlin–Leipzig, 1929.
J. Strzygowski: Koptische Kunst Catalogue General des Antiquités Egyptiennes du Musée du Caire, Wien, 1904.
K. Wessél: Koptische Kunst, Recklinghausen, 1963.
- 6 *J. Werner*: Italisches und Koptisches Bronzengeschirr des 6. und 7. Jahrhunderts nordwärts der Alpen/Festgabe aus Athen, Theodor Wiegand dargebracht, 1936. p. 74–86.
J. Werner: Der Fund von Ittenheim. Ein alamannisches Fürstengrab des 7. Jahrhunderts im Elsass. Strassburg: Hünenburg, 1943
J. Werner: Zwei gegossene Koptische Bronzeflasche aus Salona, Antidoren Michael Abramič, I. Vjesnitia archeologiju i historiju dalmatinsku, Split, 1954–7.
J. Werner: Das alamannische Fürstengrab von Wittislingen, München, 1950. (Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, 2.)
J. Werner: Das alamannische Gräberfeld von Mindelheim. Kallmünz, Lassleben, 1955. (Materialhefte zur Bayerischen Vorgeschichte 6.)
- J. Werner*: Fernhandel und Naturalwirtschaft im östlichen Merowingerreich nach archaologischen und numismatischen Zeugnissen 1961.
- 7 *N. Åberg*: Die Goten und Langobarden in Italien, Uppsala, 1923. 153. old. 303. kép B1 típus, d: 26,5 cm
- 8 *R. Mengarelli*: La necropoli barbarica di Castel Trosino, „Monumenti Antichi della R. Accademia dei Lincei,” XII. Roma, 1902. Fi. 4, 34., 198., 221. old. Castel Trosinoból 5 db B1 típusú bronztál
- 9 Cividale-ből összesen 9 db bronz edény származik, s ezek közül 6 db B1 típus, azaz a zamárdi tálal azonos. Kítűnő összefoglaló közlés az „I Longobardi” kiállítás katalógusa. (Milano, 1990) A 404. oldalon közli az A1 típushoz tartozó *nyeles, emelt talpú tálal* (X/173. ábra, szöveg a 402. oldalon) (Ltsz.: 926.) Bibliográfia: ZORZI, 1899. p. 143., BROZZI, 1971, pp. 122–123. p. 127. CARRETTA, 1982., p. 21. (*ómega füles, talpgyűrűs, de nem áttört*) B1 (típus a 3260-ltsz.-ű példány) I Longobardi, 386. old. X/47 g ábra, szöveg 385. o. (Bibliográfia: MARIONI 1943–51, p. 99, BROZZI, 1970. p. 103., CARRETTA 1982. p. 17. *ómega fülel ellátott, áttört talpgyűrűs br. tál*/Ltsz. 3737/ld. I Longobardi X/80 e ábra, 414. old. (ld. MUTINELLI 1960–61, p. 76) „Scoperta di una necropoli famigliare longobarda nel terreno già di S, St, Stefano in Pertica”-a Mutinelli által közölt temető 1., 11., 12. sz. sírokban volt 1-1, összesen 3 db öntött bronz tál, ugyanaz a típus (B1). A fent említett darab a 11. sír lelete. (m: 9,5 cm d: 23 cm.) A leltárkönyvbe „arte copta/alessandriaa”-ként van meghatározva. „Bacile in bronzo di tipo copto, ad anse mobili e con piede trasforato a V contrapposte”. Kora: VII. század eleje. A 3763. ltsz.-u példány a 12. sír melléklete (ld. „I Longobardi”, 416. o. X/81 f ábra, szöveg 414. o. VII. sz. eleje, adatai: m: 7,5 cm d: 23 cm, *ugyancsak ómega füles, áttört talpgyűrűs* öntött bronz tál. (MUTINELLI 1960–61, p. 79., CARRETTA 1982. p. 18. n. 6.) A 3726-ltsz.-ű példány *ugyanaz a forma* (B1) („I Longobardi, 408. o. X/75 ábra, szöveg 405. o.), 1. sz. sír melléklete (St. Stefano in Pertica) (adatai: m: 7,6 cm d: 22,5 cm, VI. század vége VII. sz. eleje. (MUTINELLI 1960–1961, p. 70., HESSEN 1974, p. 393., CARRETTA 1982, p. 17. n. 4.) A 3903. ltsz.-u tál ld. „I Longobardi 376. o., X/17. ábra, szöveg 375. o. VII. sz. közepe. *Ugyancsak ómega füles, áttört talpgyűrűs típus* (B1). (CARRETTA, 1982, p. 18. n. 7.) Mm: 9 cm d: 26 cm. A 670. ltsz.-ű tál egy nagyméretű példány (m: 16 cm, d: 40 cm), kissé deformált, anyaga vékonyabb. (I Longobardi, 376. o. X/18. ábra, szöveg 375. o.) Bibl.: ZORZI 1899, p. 127., BROZZI, 1971. p. 124, 128, CARRETTA, 1982. p. 20. n. 17)
- Itt megemlíteném a VII. sz.-ban szintén „divatos” bronz-edény-típust, a gyöngyszegélyes, v. hólyagos peremű tálal, – illet láthatunk az „I Longobardi” katalógus X/19-es képén, szintén Cividale-ből (Ltsz. 1554. 376. o.), s ennek megfelelő típus került elő a várpalotai langobard temető 11. sz. sírjában is. (ld. Bóna, Acta Arch. Hung. 7. 1956. 183–244.) valamint *J. Werner*: Die Langobarden in Pannonien, München, 1962. 153 o. Taf. 4/5.). Ezeknek a lemez-ből készült tálalnak nincs közülük az un. „kopt” tálalhoz, a forma az V. századtól kezdve gyakori germán területeken, elsősorban rajnai frank és alamann temetőkből ismert, a várpalotai példányt Bóna István a VI. sz. közepére datálja, mint Rajna vidéki kereskedelmi áru kerülhetett ide.

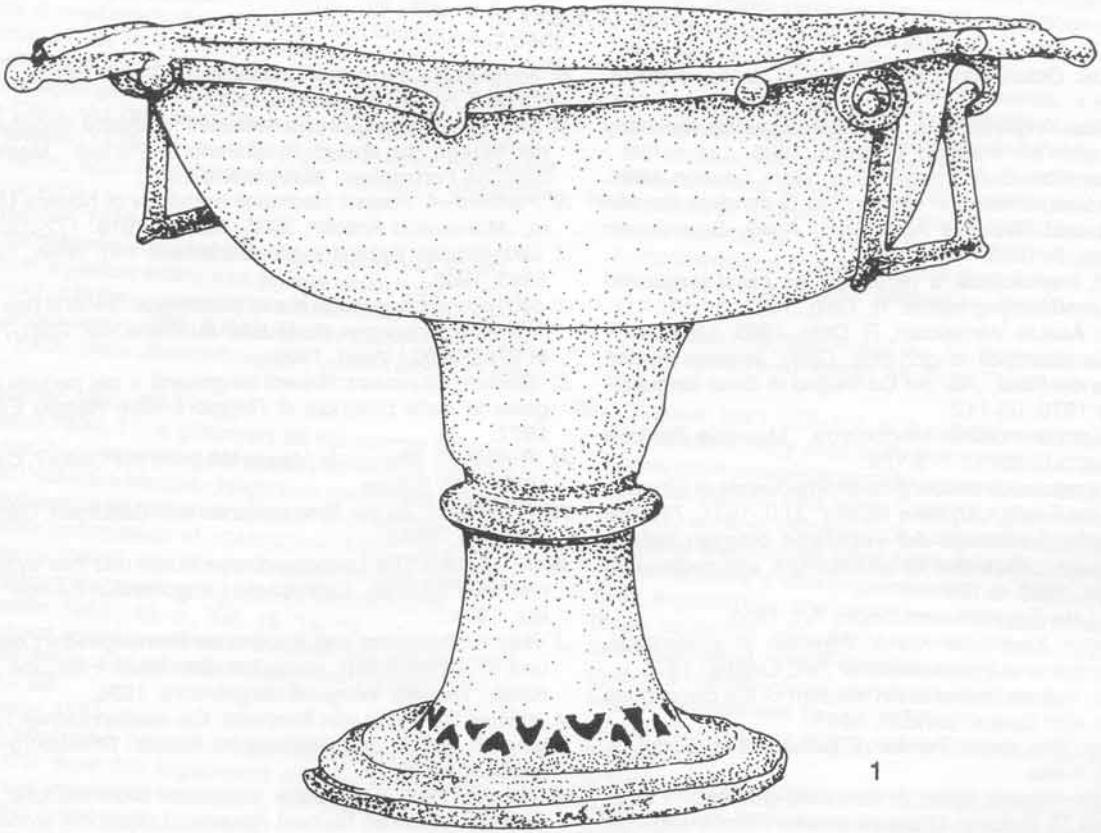
- 10 Id. „I Longobardi”, 213. o. IV/107 ábra, szöveg 212. o. VI. sz. i füles kancsó, m: 21 cm, d: 9,9 cm Ltsz.: 7990./Bibl.: CARRETTA 1982. p. 22. T. 8. A2 típusnak felel meg.
- 11 Nocera Umbra-a 27. és 71. sz. sírból származik 2 db edény. Az egyik azonos a zamárdival (B1 típus), ld. „I Longobardi”, 213. o. IV/109. ábra, szöveg 212. o.) (adatok: m: 9 cm, d: 28 cm, ltsz.: 316.) (Bibl.: CARRETTA 1982. p. 19. tav. 3. A 71. sz. sír kopt edényét ld. *J. Werner*, 1936. 26. t.) 6. *J. Werner* a 4-es formához sorolja, emelt talpazatú, trapézoid fülekkel ellátott edény (Peter Richards, 87. sz. alatt, B5-ös típus)
A 17. sír kancsója öblös forma (A2), ld. *J. Werner*, 1936. 28. t. (1.) Peter Richard 85.sz. alatt. A 17. sír éremmel datált, „seven looped tremisses of Justinian I, (527–565) strung on necklace of glass beads” 600-630 közé keltezik az eltemetést (PASQUI - PARIBENI, 1918. col. 195., Fig. 44.), *J. WERNER* 1936., 74.
- 12 Parma-C típus
- 13 Reggio Emilia-nyeles tál, „I Longobardi”, 214. o. IV/108. ábra, szöveg 212. o. M 5 cm, d: 24 cm VI–VII. század) Bibl.: STURMANN CICCONE 1977, tav. 19, CARRETTA 1982. pp. 22-21. tav. 6.
- 14 Piemont-B1 típus és B6 típus
- 15 Prepotto-füles kancsó, ld. *J. WERNER*, 1936. 27. t. /3.
- 16 Sutri-B1 típus
- 17 Testona-C típus
- 18 Trento azonos a zamárdi példánnyal, kicsit deformált., „I Longobardi” 119. o. II/19. i. ábra, szöveg 118. o. Ltsz.: 4171., m: 7,5 cm d: 23 cm, VII. század eleje
- 18/a Valdónega-B6 típus
- 19 Id. Peter Richards táblázatát, 1-25. sz.-ú példányok
1. TAPLOW, Buckinghamshire/MLA 83, 12-14, 8 British Museum: „Found in a princely grave under 5 mm high mound, with glass beakers, sword, gold braid, 2 shield bosses, bronze vessels, buckets, lyre, etc. d: 41 cm, m: 30,3 cm scalloped top with knobs. Photo meg. no. AS 3. 22.” ABERG, 1926, 102-106. o., Fig. 189. (104. o. a Taplow-i lábastárlól) *J. Werner*, 1936. 26. t./5.
 2. Boscomb-P. Richards, B1 típus
 3. CHESSELL DOWN, Isle of Wight (C típus), British Museum, MLA 67,7-29,136 „From a female grave with 3 silver square-headed brooches and a disc brooch, pail with design of animals and trees in punch-dot technique. diam: 17 cm Ht. 9 cm Photo neg no. PS 113740 ABERG, 126, 104. o. - „Byzantine leopard”
 4. CHESSELL DOWN (C típus)
 5. VEATHAMPSTEAD, Hertfordshire (B4-es típus), British Museum, MLA 1900 7-19,4 „found with a glass palm-cup. Early 7 th century. diam. of mouth 5 cm, max. ht.: 22 cm Photo neg. no. AS 5-44
 6. FAVERSHAM, Kent-B1 típus, ld. P. Richards szerkezeti rajzát
 7. FAVERSHAM, Kent-B1 típus, British Museum, MLA 1293-70, found containing hazelmets. Trapezoid handles. Diam. 26,2 cm Ht. 8,1 cm Photo neg. no. PS 057689 ABERG, 1926, 103. o., Fig. 187.
 8. FAVERSHAM, Kent-C típus
 9. FAVERSHAM, Kent-B1 típus
 10. GILTON-B1 típus
 11. RECVLVER-B1 típus
 12. SARRE, Kent-B1 típus, British Museum, MLA 60,9–24,3, found in a grave with composite brooch, necklace, coin pendant, etc. After 615 AD Diam. 38,3 cm m: 11,2 cm Both handles missing. Photo neg. no. AS 9. 57. ABERG, 1926, „Grave find. Bronze bowl of type fig. 187: round gold brooch of Group. figs. 203-206, with inlaid gold foil, gold thread interlacing, filigree, garnets in zones, partly in step-pattern, turquoises in stargrouping. Vict. Hist. p. 358. Inv. Sep. p. XXI. Transact. Brit. Arch. Assoc. Glouc. 1846.
 13. SARRE, Kent-B1 típus-éremmel datált 1860-ban került elő „Four looped Provencal-light solidi on necklace: three struck at Marseilles or Arles in the name of the Emperors Maurice Tiberius (582-602) and Heraklius (610-641): one of Clothaire II/613-628/ struck at Marseilles. Hoard assembled c 615 AD. Id. RIGOLD 1975a, 71-72 RIGOLD 1975 b, 668, nos. 54, 56, 58, 59.
 14. TEYNHAM-B1 típus
 15. WESTWELL-B1 típus
 16. WICKHABREUX, Kent-B1 típus, British Museum „MLA 1905,4–18,8. found with sword, gold-garnet stud, blue glass beaker. 7 th century. omega handles. Diam 39 cm Ht. 11,1 cm Photo neg. no. AS 9. 58”
„A bronze bowl patera (Fig.1), 15 inches in diameter and 4,5 inches deep, with two handles on opposite sides was found, similar to one from Wingham figured in Mr. Akerman s Remains of Pagan Saxondom p. x: a similar was found at Sarre...Apparently the bronze bowl was found in a large grave which had been partially excavated before I reached the spot. I continued the excavation, and on reaching the bottom of the grave I found a sword in its scabbard lying with the hilt towards the west: there were traces of leather covering, and underneath the sword and next the hilt was found a gold stud (Fig.6), which passed through a circular piece of ivory or some such substance (Fig.2). This stud has a raised centre, ornamented with a star and surrounding facets of coloured glass or stones...”/ld. G. DOWKER: A Saxon cemetery at Wichamburux, Archaeologia Cantiana, XVII, Maidstone, 1887., 7. o.
 17. WINGHAM, Kent-B1 típus ld. AKERMAN, 1855. Pl. X. 23. o.
N. ABERG, 1926, 207. o. II. Tab. IV 45, „Double-grave”
 18. CAISTOR-BY-NORWICH-B1 típus Norfolk and Norwich Arch. Society 27, 1939., 218.
 19. ASTHALL-B1 típus
 20. CUDESSEDON, Oford-C típus
ld. *J. WERNER*, 1936. 28. t./3., AKERMAN 1855, Plate XIII. 28-29. o.
 21. BADLAY-B1 típus
 22. CHILTON-B1 típus, ld. p. Richards szerkezeti rajzát
 23. SUTTON HOO, Mound 1. (C típus) „Thirty-seven Merovingian tremisses, three unstruck blanks, and two small gold ingots, placed in purse at waist. Hoard assembled c. 620-625 AD, Deposited: 625–650”
 24. SUTTON HOO, Suffolk-C típus British Museum MLA 1939, 10-10, 109. Found in large ship under low mound with Byzantine silvers, gold-garnet jewels, sword, helmet, shield. Coins dated to. c. 625/630 AD. Thited interior with engraved animals at bottom. The unpierced footing is unique in England. Omega handles. Photo neg. no. AS 105. 66.
The Sutton Hoo Ship Burial vol. III. Rupert Bruce-Mitford, British Museum Publications, 1983. 756. 3/II. kötet, X. fejezet, 732–752. lap. The Coptic Bowl by Rupert Bruce Mitford. Fotói: Füg. 525–527, Rajza: Füg. 528.
 25. WICKHAM MARKET-, Kent-B1 típus, ABERG, 1926. 207. o. 118. pont alatt
- 20 *W. B. Emery*: The royal Tombs of Ballana and Qustul. 2. Vol. 1938, Cairo A 95, 118., és 121. sz. sírből B1 típus a 4. sírből B3 típus a 121. sírből B5 típus
W.B. Emery: Nubian Treasure /An Account of the Discoveries at Ballana and Qustul, London, 1948. Az utóbbi

- kiadványban a szerző a 45. táblán közöl egy bronz tálat, trapéz alakú füllel, talpgyűrűvel (de nem áttört) ellátott példány, a 121. sz. sír egyik edénye. (Plate 45/C). A 46-os táblán egy, a Taplow-i lábastálhoz hasonló, bütykös peremmel, szintén a 121. sz. sírből (Pate 46/b). Az edényt „brazier”-ként határozza meg, azaz parázstartó fémüst, széntartó serpenyő.
- 21 A németországi lelőhelyekhez ls. Joachim Werner munkásságát (ld. 6. sz. lábjegyzet) *Altoberndorf*-B3 típus, *Aschheim*-B1 típus, ld. Müller-Karpe, 1954. taf. 15. (*Bonn*-A2 típus) ls. J. WERNER, 1936. 27. t(4)- *Bondorf*-B3 típus *Dörmigheim*-B1 típus, *Gammertingen*-B1 típus, *Glengen-an-der Brenz*-B2, B3 típus, *Glabach*-B3 típus, *Gross-Bottwar*-B3 típus, *Großwallstadt*-B1 típus, *Güttingen*-A1-es típus (ls. Garscha: Die Bronzegefäße von Güttingen, Germania 1933/36-42. o.), Volbach: Zu der Bronzegefäße von Güttingen, Germania 1933, 42-47. o.
Jean Hubert-Jean Porcher-W. F. Volbach: Europe in the Dark Ages, London, 1969. a güttingeni 38. sz. sír nyeles tájáról „Merovingian (Byzantine) Art. Byzantine East (?) Ravenna(?). Pan decorated with Hunting Scene (venetio) and a circular Greek Inscription. About 600.” (219. ábra) *Harxheim*-B2, B3-as típus (Mainzer Zeitschr. 50., 1955. 116. Abb. 29, 3-4. *Hessen*-B4 típus, *Hüfingen*-B1 típus, *Lauter*-B2 típus, *Meckenheim*-B1 típus, *Morken*-B1 típus, Bonner Jahrb. 157, 1957., 452. Abb. 40. 1., (1. sír) *Münzesheim*-B4, C típus, *Oettingen*-B2 és B3 típus- ld. J. Werner, 1936. 27. t. (2 és 26. t.) 3. – *Pfalheim*-A2 típus (1883-as) – éremmel datált, ls. J. Werner, 1935. 100-101., Adelson, 1957, no. 155., valamint P. Richards dolgozatából „Badly clipped lightweight solidus of Heraclius and Heraclius Constantine, struck at Constantinople between 613 and 629, and set into finger-ring. Deposited: 640-670.”
Pfalheim-B2, B3 típus, *Rennertshofen*-B6 típus (ld. J. Werner, 1936. 26. t. (2). *Salgen*-A1 típus, *Walluf*-B1 típus, *Weilbach*-B1 és B2 típus) H. Schoppa: Die fränkischen Friedhöfe von Weilbach. Taunuskreis (1959) 48 f. Abb. 3. Taf. 15. 2. (*Winkel*-B1 típus, *Wittislingen*-C típus) ls. J. Werner, 1936. 26. t. (4. J. Werner, 1950) Das alamanische Fürstengrab von Wittislingen, München, 1950, 59. o. *Wonsheim*-B1 és B4 típus, ld. J. Werner, 1936. 27. t. (1., J. Werner 1964, 217-218. o. Éremmel datált „Worn and tooled lightweight solidus of Heraclius and Heraclius Constantine, struck at Constantinople between 613 and 629, and set into finger-ring: Merovingian tremissis struck at Mainz, placed in mouth as grave obol. Deposited 640-670.” (P. Richard), ld. még J. Werner, 1936. 26. t. (1.) *Wonsheim*-B2 típus- J. Werner 1936. 28. t. (4.) Dél-Németországból 1 db B2 típus
- 22 *Della*-B2 típus, *Heidolsheim*-A1 típus, *Ittenheim*-A1 és A2 típus, ld. J. Werner, 1943., és J. Werner 1936. 28. t/2., 8. o. Lavoye, 307. sír-A2 típus, éremmel datált, ld. Joffroy 1974, 92., és Fig. 70., „Found 1910. Tremissis of Anastasius I(491-518): already old when buried to judge from the glass palm cup from the same grave. Deposited: 600-630.” (P. Richards)
- 23 *Nymwegen*-B1 típus, W. C. Breat: Friezen, Franken en Saksen (Leeuwarden) den Haag 1959/60, Nr. 103,6.- *Welsrijp*-A2 típus, *Wijchen*-B3 típus
- 24 *Barzheim*-B2 és B3 típus, *Beggingen*-B1 típus, ld. W. Guyan: Das alam. Gräberfeld von Beggingen-Löbern (1958), 17., Taf. 8., 20. (Grab 43.)
- 25 *Aragon*-B3 típus, *Galonge*-B2 típus és B4 típus, *La Grasse*-B3 típus, éremmel datált ld. P. Richards dolgozata „Hoard of c800 Visigothic gold coins in jug. The latest of the 126 identifiable coins salvaged were 82 belonging to the reign of Chindaswinth (642-653), but there is documentary evidence to suggest the former existence of one or more coins of Rekkaswinth (649-672). This implies deposition early in the joint-reign of Chindaswinth and Rekkaswinth, which began on 20 January 649.” Deposited c 650. *Leon*-B3 típus, *Manacor*-B3 típus, Spanyolországból még A2, B3, B4 típusok.
- 26 *Salona*-összesen 4 db, ebből 3 db A2 típus, és 1 db B5 típus ls. J. Werner: Zwei gegossene koptische Bronzegefäße aus Salona, Antidoren Michael Abramič, I., Vjesnitia archeologiju i historiji dalmatinsku, Split, 1954 7.
- 28 Ukrajnából 1 db B1 típus ld. Khanenko 1901. Pl. 9. no. 208.
- 29 Strzygowski, 1904.
no. 9104-A1
no. 9044-6-B1
no. 9047-B5
no. 9040-1 B6
- 30 ld. Emery, 1938., Ballana, 95, 118, 121. sírok-B1 típusok
4. sír-B3 típus 121.sír-B5 típus
- 31-32 O. Wulff, 1909-11.
no. 1029-Gizeh-A1
no. 1014-Cairo-B1
no. 1986-Dil Eskelessi-B1
no. 1025-Gizeh-B2
no. 1037-Cairo-B3
no. 1013. Gizeh-B5
- 33 ld. XIX. tábla, 3. rajz
- 34 J. Strzygowski, 1904.
- 35 J. Werner, 1936.
- 36 Wonsheim, XII. tábla, 1., 2. sz. rajz.
- 37 Rennerstshofen ld. XI. tábla, 3. rajz
- 38 Ötlingen, X. tábla 2. rajz
- 39 Güttingeni példány, ld. Garscha, 1933. 36-42. o. Volbach, 1933. 42-47. o.
- 40 Wittislingen, ld. XI. tábla 1., 2. sz. rajzok
- 41 Nocera Umbra, ld. XV. tábla 3.sz. rajz
- 42 Taplow-i lábastál, I. tábla 1. sz. rajz.
- 43 Nocera Umbra, XV. tábla 3. sz. rajz
- 44 Wonsheim-i kanna ld. X. tábla 4. sz. rajz
- 45 Németország 4 db, Anglia 1 db
- 46 Preotto, ld. XVI. tábla 2. sz. rajz
- 47 Ötlingen, X. tábla 3. sz. rajz
- 48 Bonni kanna - ld. VIII. tábla 2. sz. rajz
- 49 Nocera Umbra, 17. sír XV. tábla 4. sz. rajz
- 50 Cuddesdon-i vödör V. tábla 2. sz. rajz.
- 51 J. Werner, 1936., 76. o. – A szerző a 4., 8-as formákat 571 utánra, az 1. formát 578. utánra keltezi, mikortól a Castel Trosino-i temető kialakult
J. Werner, 1935. „Münzdatierte austrasische Grabfunde”, 42. – A szerző részletesen tárgyalja a keltezés kérdését
- 52 Az öntött bronz edények elterjedési vonalát illetően: Provence-ban a frank településterületen Galliában és burgundiai területen teljesen hiányoznak, innen csak egy domborított, öntött bronz kanna került elő (ld. Lavoy, 307. sír). Az öntött bronz edények a Rajna mentén, második utvonalként a Brenner-hágón. s a régi Via Claudia Augustán át jutottak Itáliából É-ra. (ld. J. Werner, 1936. 76. o.)
- 53 J. Werner, 1936. 77. o.
- 54 M. Conway, Proc. of the Soc. of Atiqu. of London, Ser. 2. 30, 1918.
- 55 N. Åberg: 1926.
- 56 F. W. Volbach, Germania 1933. 42-47.
- 57 J. Werner, 1936. 79. o.
- 58, 59, 60 B1 típusu tál, vödör típus, teáskanna típus
- 61 J. Werner hivatkozik (1936) egy Suk-el-Abiud melletti letre, Tunisz, Bull. archeol. du Comite des trav. hist.

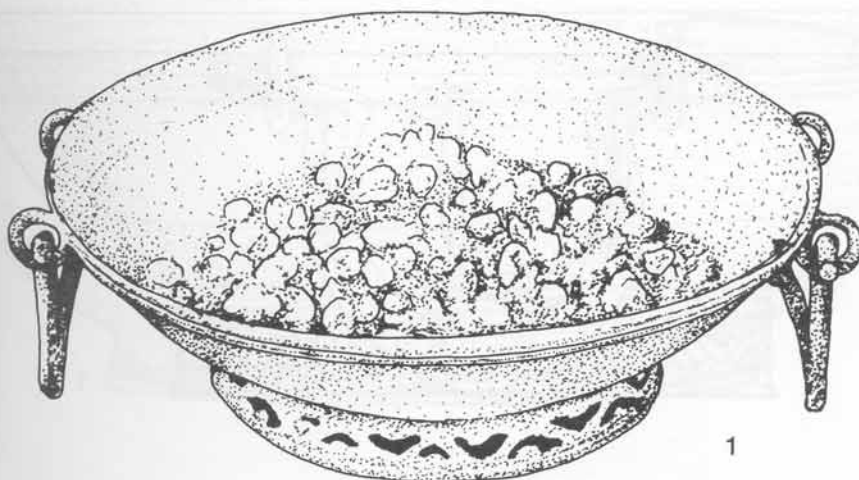
1912. 507. ff. u. taf. 74 f. és egy Syrakuzából származó kis kannára és egy serlegre S. Agata Battiatiból Catania mellől, ld. Byz. Zeitschr. 21, 1912. 196. Abb. 9 és 195, Abb. 8. kopt anyagot ld. O. M. Dalton: Catalogue of Early Christian Art in the British Museum (1901), O. Wulff, 1909, valamint J. Strzygowski, Koptische Kunst, (1904) (Catalogue general des Antiquités égyptiennes du Musée du Caire, Vol. XII. Nos. 7001–7394 és 8742–9200.)
- 62 J. Werner, 1936. 79. o. 4. lábjegyzet alatt az Alexandria és Róma közti hajóközlekedésről, Róma és Alexandria viszonyáról
- 63 J. Werner, 1936. 79. o.
- 64 A Strzygowskynál között kopt bronzedények között (1904) egyetlen edény van ómega alakú füllel ellátva, a 9042. példány, valamennyi trapéz alakú füllel ellátott
- 65 ld. Strzygowsky, 1904, XXVIII. táblán (9050–68-ig) „Kessel”, XXIX. tábla „Bronzeflaschen, geschmückt mit Arkaden”
- 66 J. Werner, 1936. 80-81. o.
- 67 Volbach, 1933, 17.-a gütingeni tál kipontozott felirata bizonyítja, hogy eredetileg keresztény szertartás (kereszteléshez) számára készült, „Hagyjatók magatokat bevizezni az üdvösségre és nézzétek az Urat” A tál állatjelenetének részletes ismertetését ld. GARSCHA, 1933. 36-42. o.
- 68 J. Werner (1936) véleménye szerint Itáliában készültek, lényegében idegenek az egyiptomi formakincstől
- 69 J. Werner, 1950., 59. o., Taf. 15, 1a, 1b
- 70 Langobard aranykeresztekkel fordulnak elő Dél-Németország területén, ami az itáliai kereskedelmi kapcsolatot támasztja alá
- 71 J. Werner, 1961. o.
- 72 Ezuton köszönöm meg Dr. Peter Richards segítségét, aki akkor már évek óta foglalkozott a téma kutatásával, s dolgozatát megküldte számomra, sok adatot szolgáltatott az angliai öntött bronz tálakhoz.
- 73 ld. Peter Richards az angliai példányok felsorolását ls. 19. lábjegyzet alatt
- 74 Peter Richards véleményének ellentmondani látszik az a tény, hogy több tál fenekén van bekarcolt bizánci kereszt (ld. Wickhambreux, Aschheim, Dörnigheim, Großwallstadt, Hüfingen) ezek szintén B1 típusba tartoznak, a dörnigheimi tál fenekén szabályos, lezárt végű, kiszélesedő szárú tipikus bizánci keresztet láthatunk, hasonlóan az Aschheim-i példányon is (ls. VIII. tábla, 1. sz. rajz, VII. tábla, 2. sz. rajz, IX. tábla, X. tábla 1.sz. rajz)
- 75 Köszönettel tartozom Mrs. Katrin Eastnek, a British Museum kutatójának aki (Department of Medieval and Later Antiquities) számomra megküldte a British Museum gyűjteményében lévő öntött bronz tálak, ill. edények adattári adatait, fotómásolatait. Segítségét ezúton is köszönöm.
- 76 Haseloff, G.: Die langobardischen Goldblattkreuze, „Jahrbuch des RGZM” 3, 1956, p. 143-163. Hessen, o. von.: Langobardische Goldblattkreuze aus Italien, „Die Goldblattkreuze des Frühen Mittelalter, Bühl-Baden, 1975. 113-122.
- 77 The Sutton Hoo Ship Burial vol. III. Rupert Bruce-Mitford (ed. A. C. Evans) British Museum Publications, 1983., 756.
- 78 J. Werner, 1961. 323-324. o. A gyöngyszélű tálak tárgyalásánál kifejti, hogy azok beolvasztott fémekből készültek. Éppen ezért analízisük alapján székhelyhez kötött műhelyeket feltételezni nem lehet. Csak az egyiptomi nagyüzemekből, konkrét műhelyekből származó öntött edények vizsgálati eredményeit lehet értékelni ilyen szempontból. Nemesfémekre a vándoriparosoknak az ékszer, ruhadíszek, övgarnitúrák, bronzedények előállításához folyamatosan szüksége volt. Arany és ezüst ékszereket, kopt bronzedényeket, római érméket, s egyéb római fémtárgyakat a hajdani római városok romjaiból nagy mennyiségben olvasztottak be. (J. WERNER a VII. sz.-ban elterjedt sírablást az egyre növekvő fémszegénységgel magyarázza).
- A fentiek alapján illogikusnak tűnik számomra a zamárdi (vagy bármely avar) temető bronzanyagának fémvizsgálati összehasonlítása, különösen egy bizánci áru (ld. öntött bronz tál) és a temető pl. római fibuláinak (melyek mint tarsoly-tartalmak jelennek meg), avagy a VIII. sz.-i áttört bronzkorongok fémvizsgálati eredményeinek összehasonlítása. Bizánci tál esetében csak a többi, azonos stílusjegyeket hordozó lelettel való összehasonlításnak lenne értelme, pl. az itáliai példányokkal.

IRODALOM

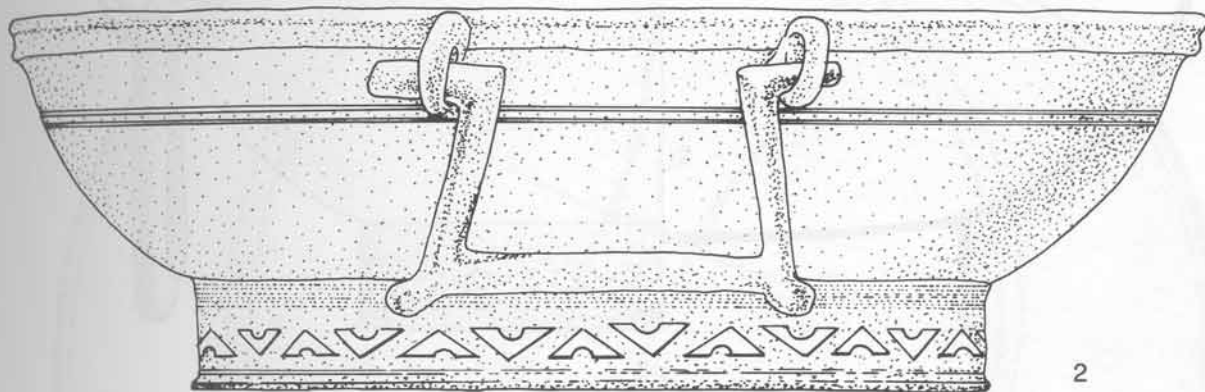
- N. Åberg:* Die Goten und Langobarden in Italien Uppsala, 1923.
- N. Åberg:* The Anglo-Saxons in England during the early centuries after the invasion, Uppsala, 1926.
- J. Y. Akerman:* Remains of pagan Saxondom, London, 1855.
- I. Bóna:* Die Langobarden in Ungarn Die Gräberfeld der von Várpalota und Bezenye Acta Arch. Acad. Scientiarum Hungaricae, 7. 1956.
- Bóna István:* Kapcsolatok a pannóniai és itáliai langobard régészeti emlékek között. R. Dolg. 1962. 54-58.
- Bóna István:* Ásatás Várpalotán. R. Dolg. 1963. 119-124.
- M. Brozzi:* La necropoli longobarda „Gallo” in zona Pertica in Cividale del Friuli, „Atti del Convegno di Studi longobardi,” Udine 1970. 95-112.
- M. Brozzi:* Tombe mobiliari longobarde, „Memorie Storiche Forogiuliesi” LI., 1971., 118-129.
- M. Brozzi:* La necropoli tardoantica-altomedievale di Firmano (Cividale del Friuli), „Aquileia Nostra” XLII, 1971, 71-100.
- M. C. Carretta:* Il catalogo del vasellame bronzeo italiano altomedievale, „Ricerche di archeologia altomedievale”, IV, Firenze, 1982. 9-126-
- D. Cooney:* Late Egyptian and Coptic Art, 1953.
- A. Effenberger:* Koptische Kunst. Ägypten in spätantiker, byzantinischer und frühislamischer Zeit. Leipzig, 1975.
- W. B. Emery:* Nubian treasure. An account of the discoveries at Ballana and Qustul. London, 1948.
- W. B. Emery:* The Royal Tombs of Ballana and Qustul. 2. Vol. 1938, Cairo
- Erdélyi István-Németh Péter:* A Várpalota-gimnáziumi avarkori temető (A Bakonyi Múzeum avarkori leletanyagának ismertetése, I.) Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 8. 167-198.
- F. Garscha:* Die Bronzeplatte von Güttingen, Germania 1933., 36-42.
- G. Haseloff:* Die langobardischen Goldblattkreuze. Ein Beitrag zur Frage nach dem Ursprung von Stil II. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums in Mainz, III, 1956.
- O. von Hessen:* Langobardische Goldblattkreuze aus Italien, „Die Goldblattkreuze des Frühen Mittelalters, Bühl-Baden, 1975. 113-122.
- O. von Hessen:* Nuovi ritrovamenti longobardi in Italia, „La civiltà dei Longobardi in Europa,” Roma, 1974., 387-405.
- Jean Hubert-Jean Porcher-W. F. Volbach:* Europe in the Dark Ages. London, 1962.
- G. Marioni:* Scoperta fortuita di due tombe barbariche a Cividale, „Memorie Storiche Forogiuliesi”, XXXIX, 1943-1951.
- L. Matzulewitsch:* Byzantinische Antike, Berlin-Leipzig 1929. (Archaeologische Mitteilungen aus russischen Sammlungen 2)
- R. Mengarelli:* La necropoli barbarica di Castel Trosino, „Monumenti Antichi XII. Roma, 1902.
- C. Mutinelli:* Scoperta di una necropoli familiare longobarda nel terreno già dia' di S. Stefano in Pertica, „Memorie Storiche Forogiuliesi, XLIV, Udine 1961.
- R. Paribeni-A. Pasqui:* Necropoli barbarica di Nocera Umbra, „Monumenti Antichi”, XXV., Milano, 1918. 172-238.
- J. Strykowski:* Byzantinische Denkmäler I-III. Wien, 1891, 1893, 1903.
- J. Strykowski:* Koptische Kunst (Catalogue Général des Antiquités Égyptiennes du Musée du Caire, no. 7001-7394 et 8742-9200.) Wien, 1904
- C. Ciccone Sturmman:* Reperti longobardi e del periodo longobardo della provincia di Reggio Emilia, Reggio Emilia 1977.
- H. P. Rev. Fr. Shenouda Hanna:* Who are the Copts?, Cairo, 1967, Fifth Edition
- W. F. Volbach:* Zu der Bronzeplatte von Güttingen, Germania 1933, 42-47.
- W. F. Volbach:* Die Longobardische Kunst und ihre byzantinischen Einflüsse, „Laciviltà dei Longobardi in Europa” Roma, 1974.
- J. Werner:* Italisches und Koptisches Bronzegergeschirr des 6. und 7. Jahrhunderts nordwärts der Alpen Festgabe aus Athen, Theodor Wiegand dargebracht, 1936.
- J. Werner:* Der Fund von Ittenheim. Ein alamannisches Fürstengrab des 7. Jahrhunderts im Elsass. Strassburg-Hünzburg, 1943.
- J. Werner:* Zwei gegossene Koptische Bronzeplatte aus Salona, Antidoren Michael Abramic, I. Vjesnitia archeologija i historiju dalmatinsku, Split, 1954-7.
- J. Werner:* Das alamannische Gräberfeld von Mindelheim. Kallmünz, 1955. (Materielhefte zur Bayerischen Vorgeschichte 6.)
- J. Werner:* Das alamannische Fürstengrab von Wittislingen, München, 1950. (Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte, 2.)
- J. Werner:* Fernhandel und Naturalwirtschaft im östlichen Merowingereich nach archaologischen und numismatischen Zeugnissen, 1961.
- J. Werner:* Die Langobarden in Pannonien. Beiträge zur Kenntnis der langobardischen Bodenfunde vor 568. München, 1962.
- J. Werner:* Das Schiffgrab von Sutton Hoo. Germania 60(1982), 193-209.
- A. Zorzi:* Notizie guida e bibliografia del RR Museo Archeologico, Archivio e Biblioteca di Cividale del Friuli, Cividale, 1899.
- „I Longobardi”, Milano

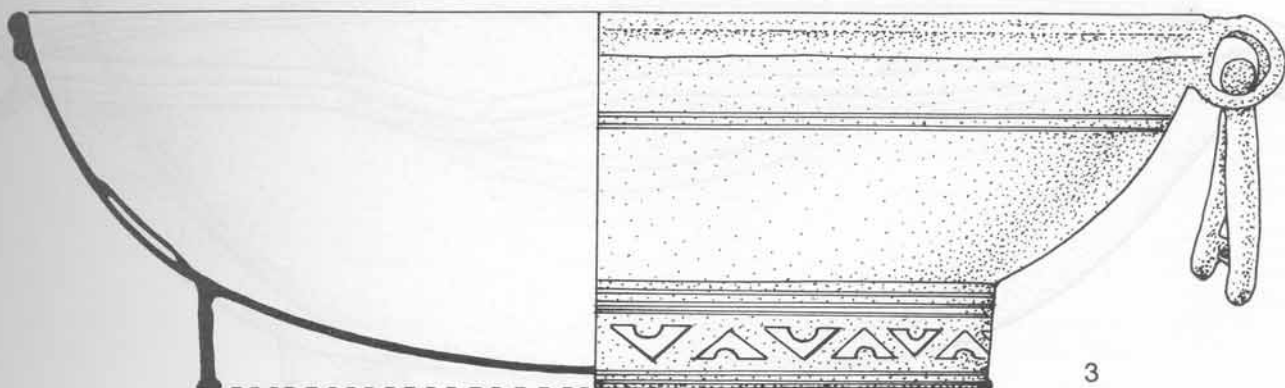
I. tábla: 1. taplow, Kent (Anglia). Rajz Joachim Werner alapján Hornyák László. (J. Werner, 1936. 26. tábla (5). B5 típus
 2. Wheathampstead MLA 1900, 7-19, 4. (British Museum adattára alapján, rajz Hornyák László) 3. Chessel Down,
 Isle of Wight bronz vödör (Hornyák László rajza)

1

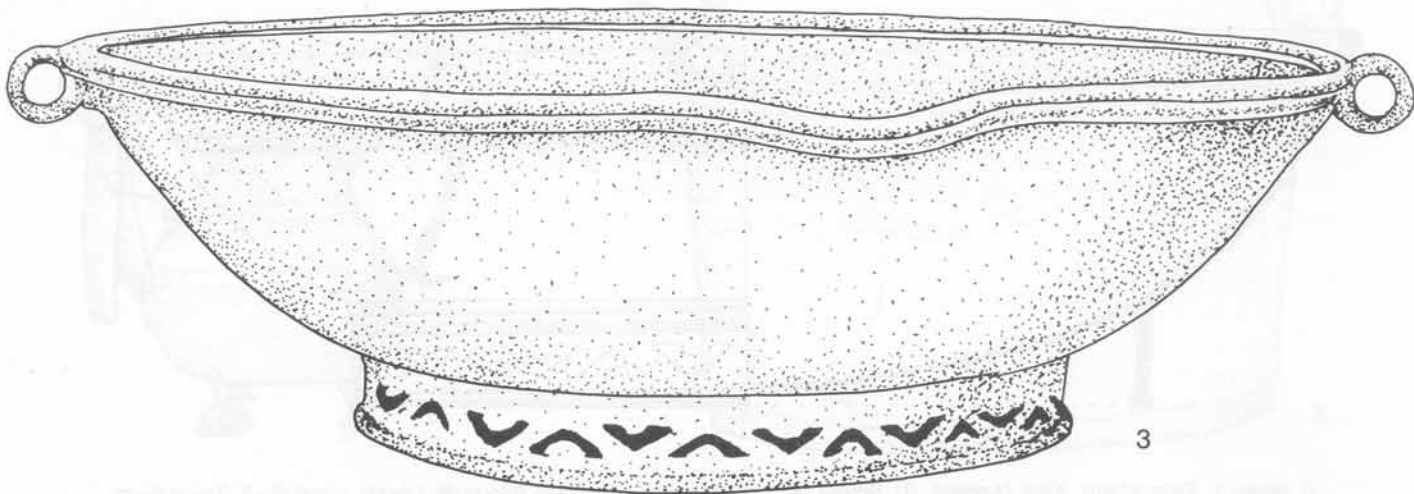
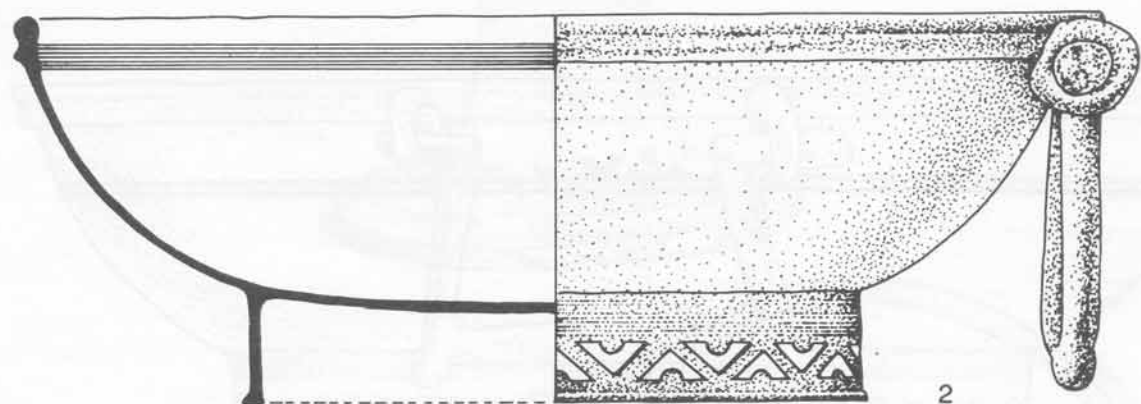
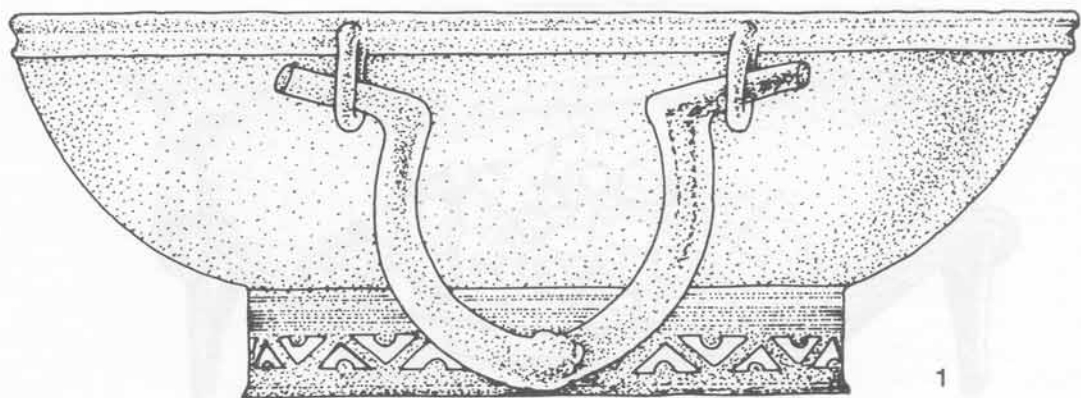

2

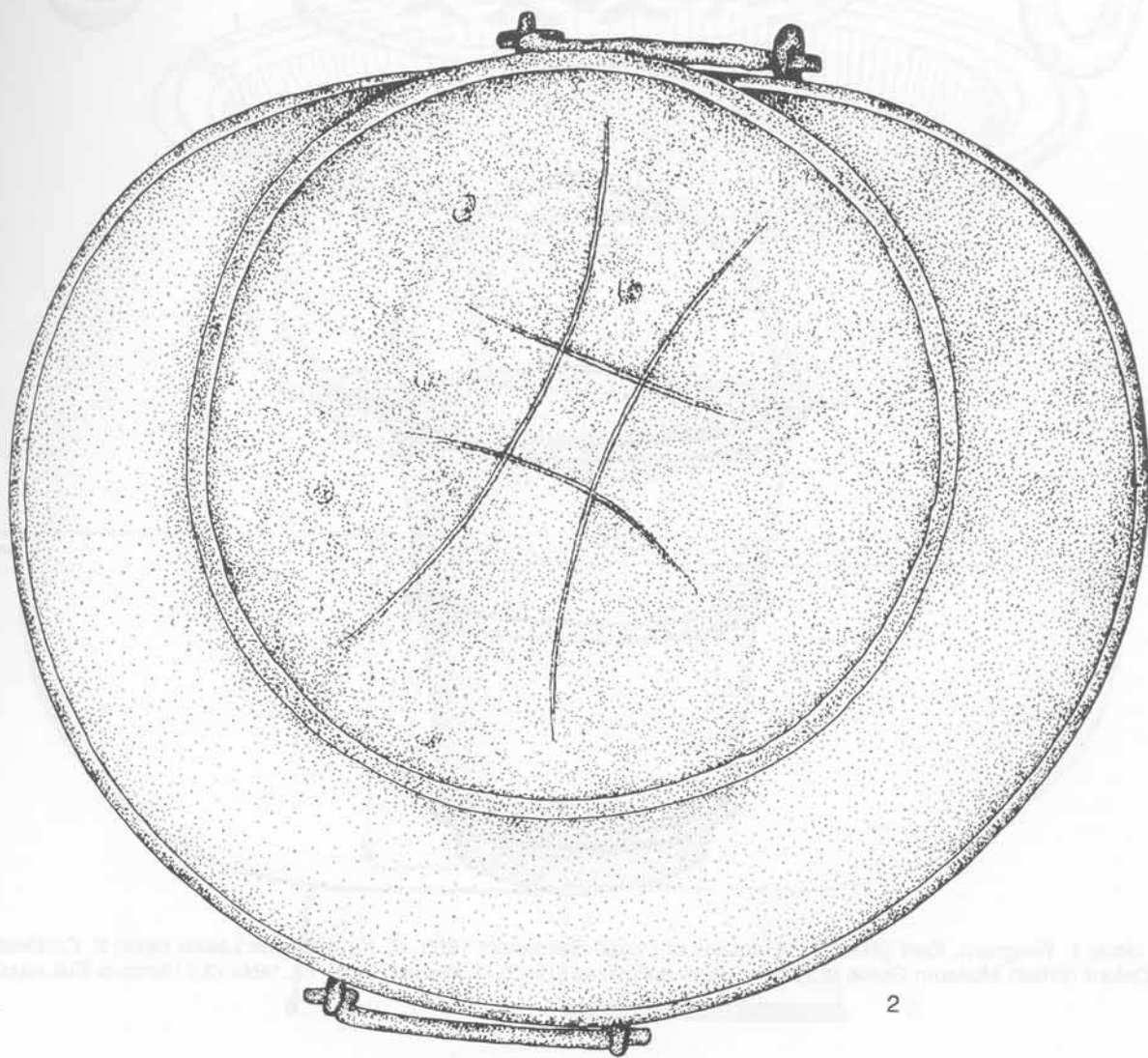
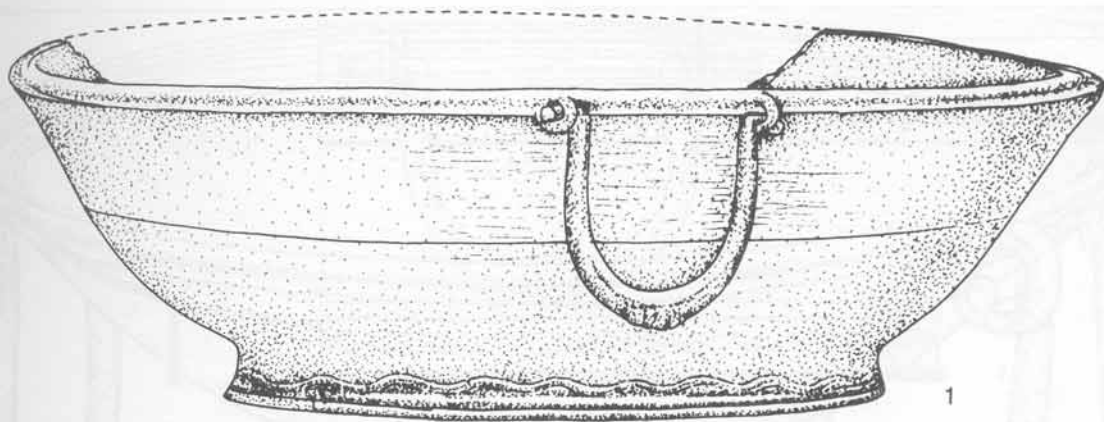

3

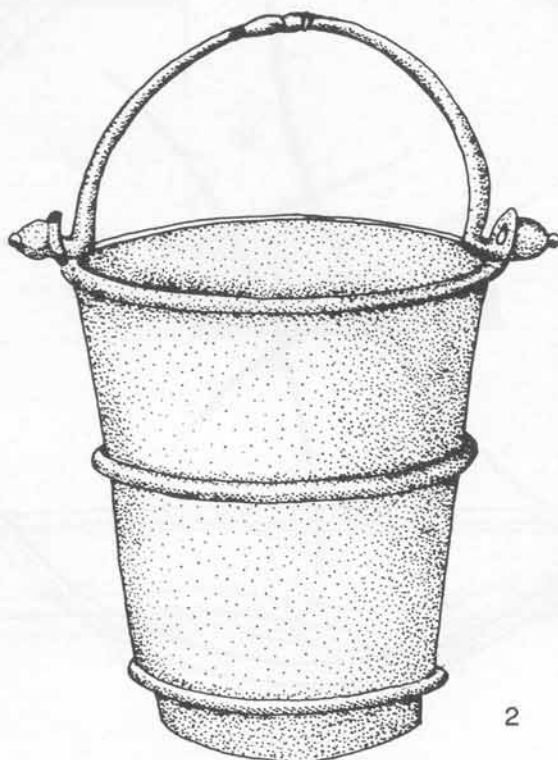
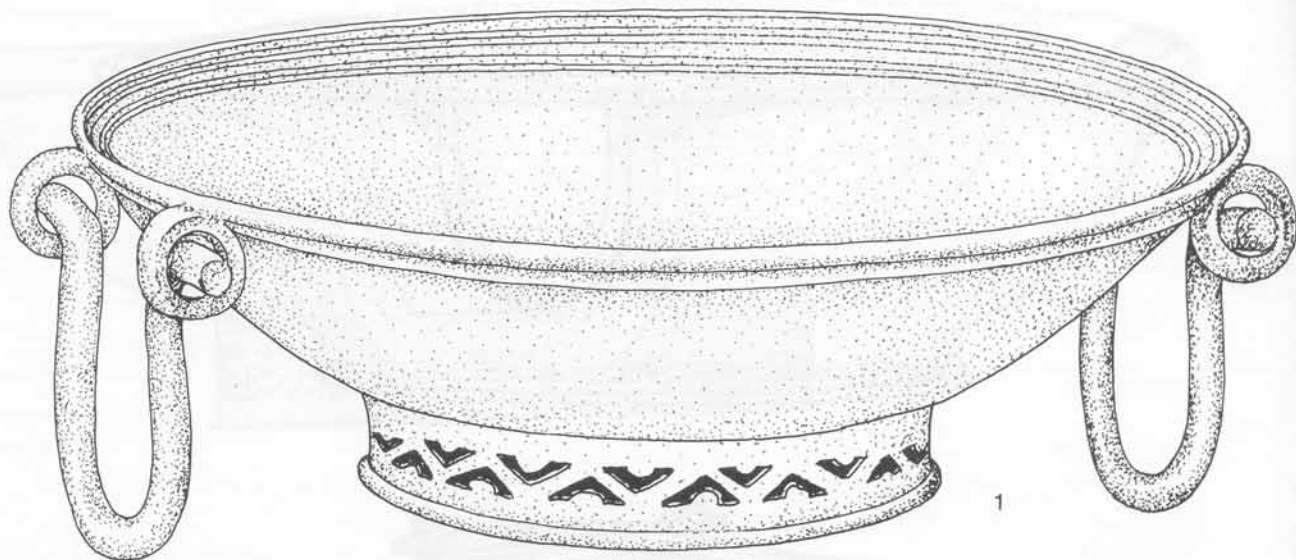
II. tábla: 1. Faversham, Kent (Anglia), B1 típusú tál, belsejében mogyoróval (Hornyák László rajza) 2.–3. Taversham, Kent, B1 típusú bronz tál, Peter Richards alapján (Hornyák László rajza)

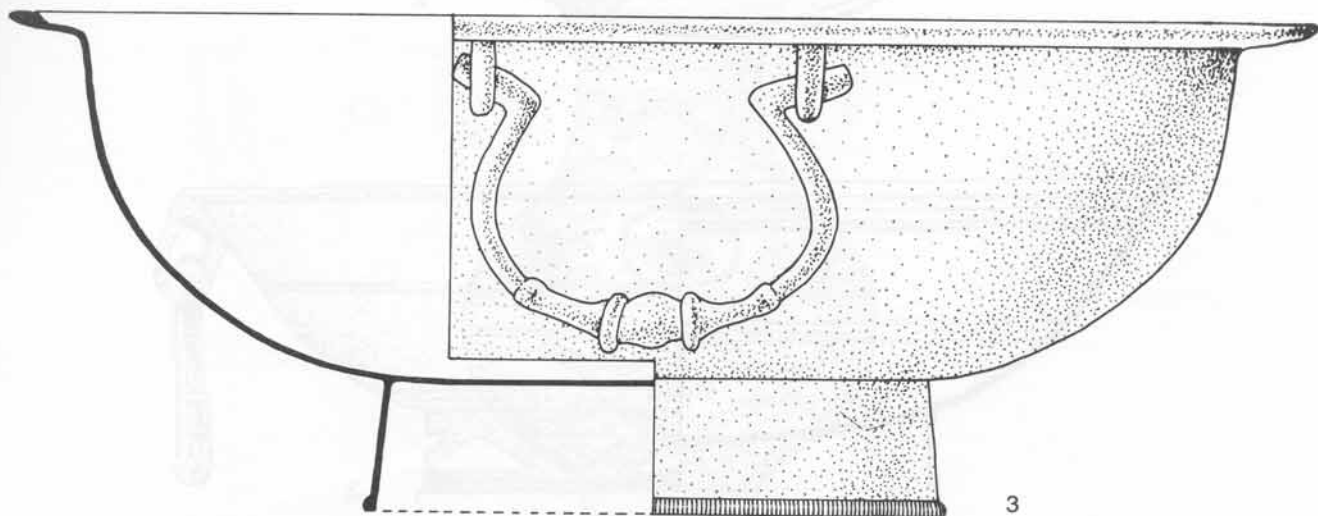
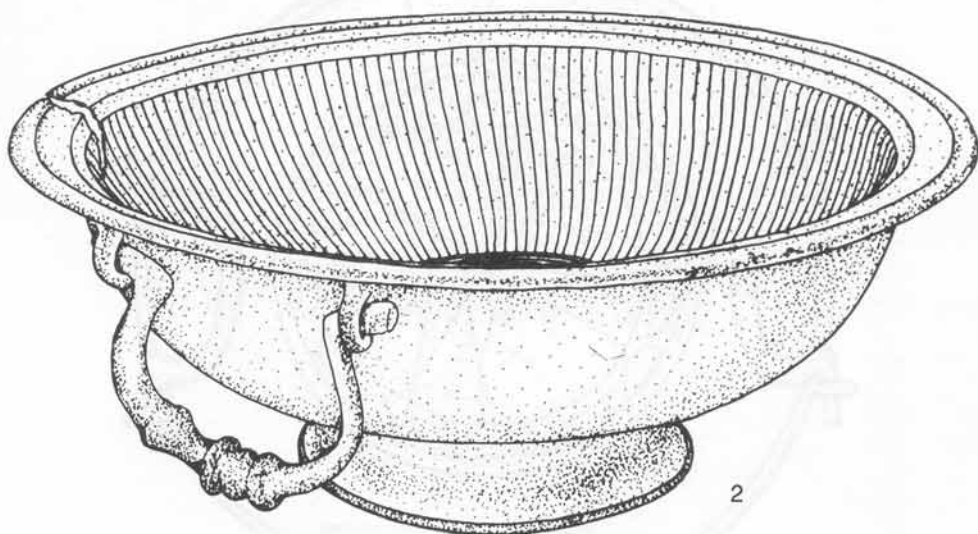
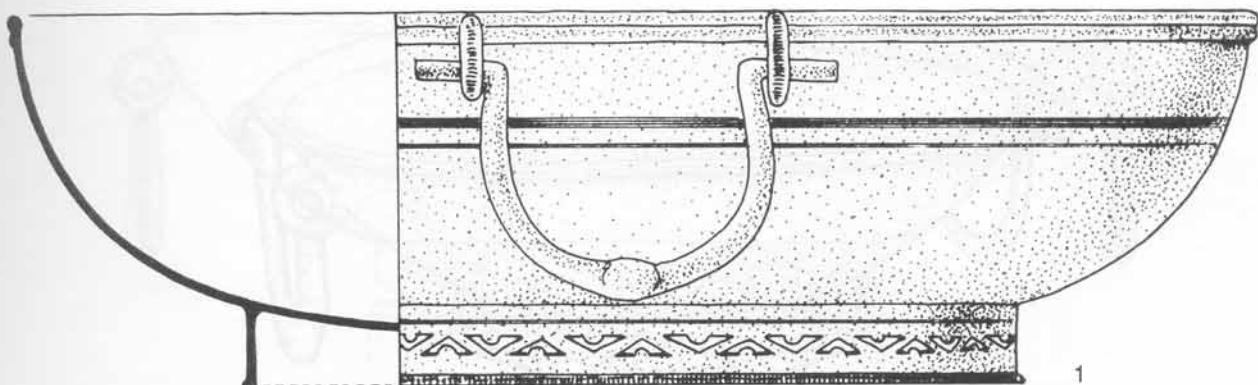
III. tábla: 1–2. Faversham, Kent, B1 típusú bronz tál, Peter Richards alapján (Hornyák László rajza) 3. Sarre, Kent (Hornyák László rajza)

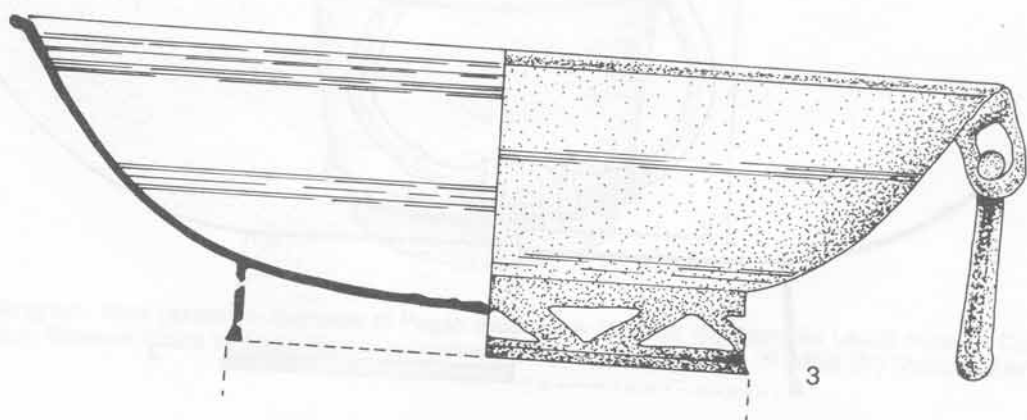
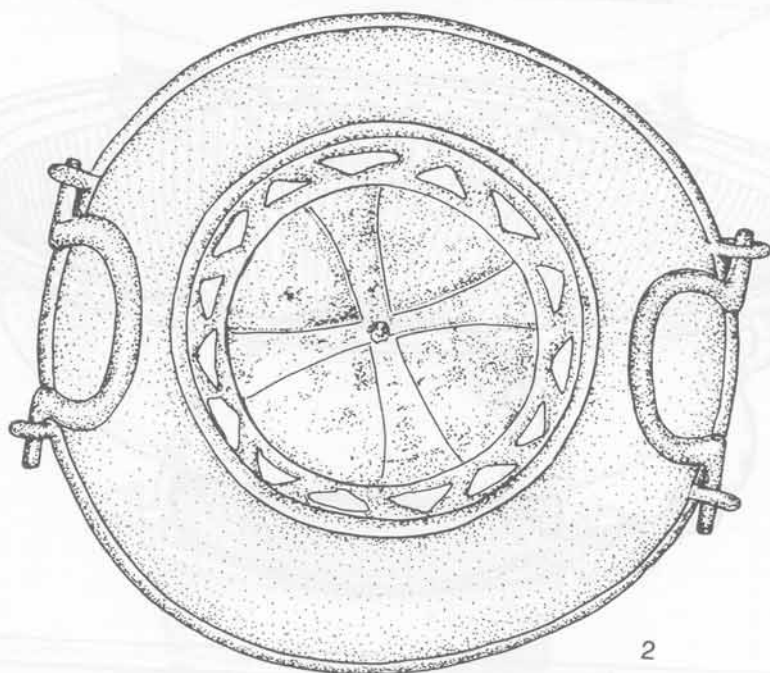
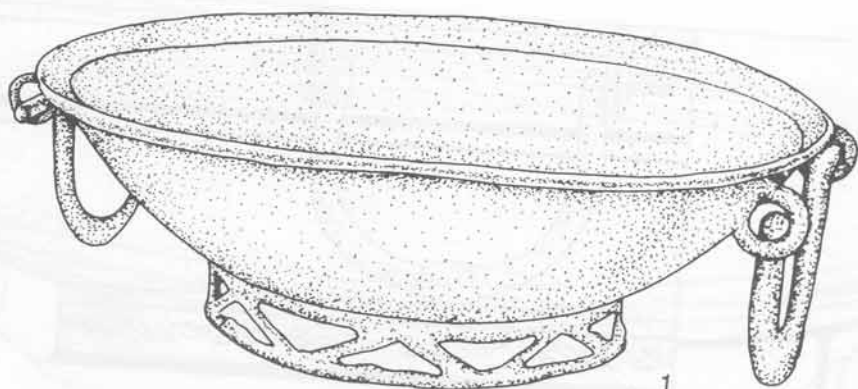
IV. tábla: 1.–2. Wickhambreux, Kent (Hornják László rajza)

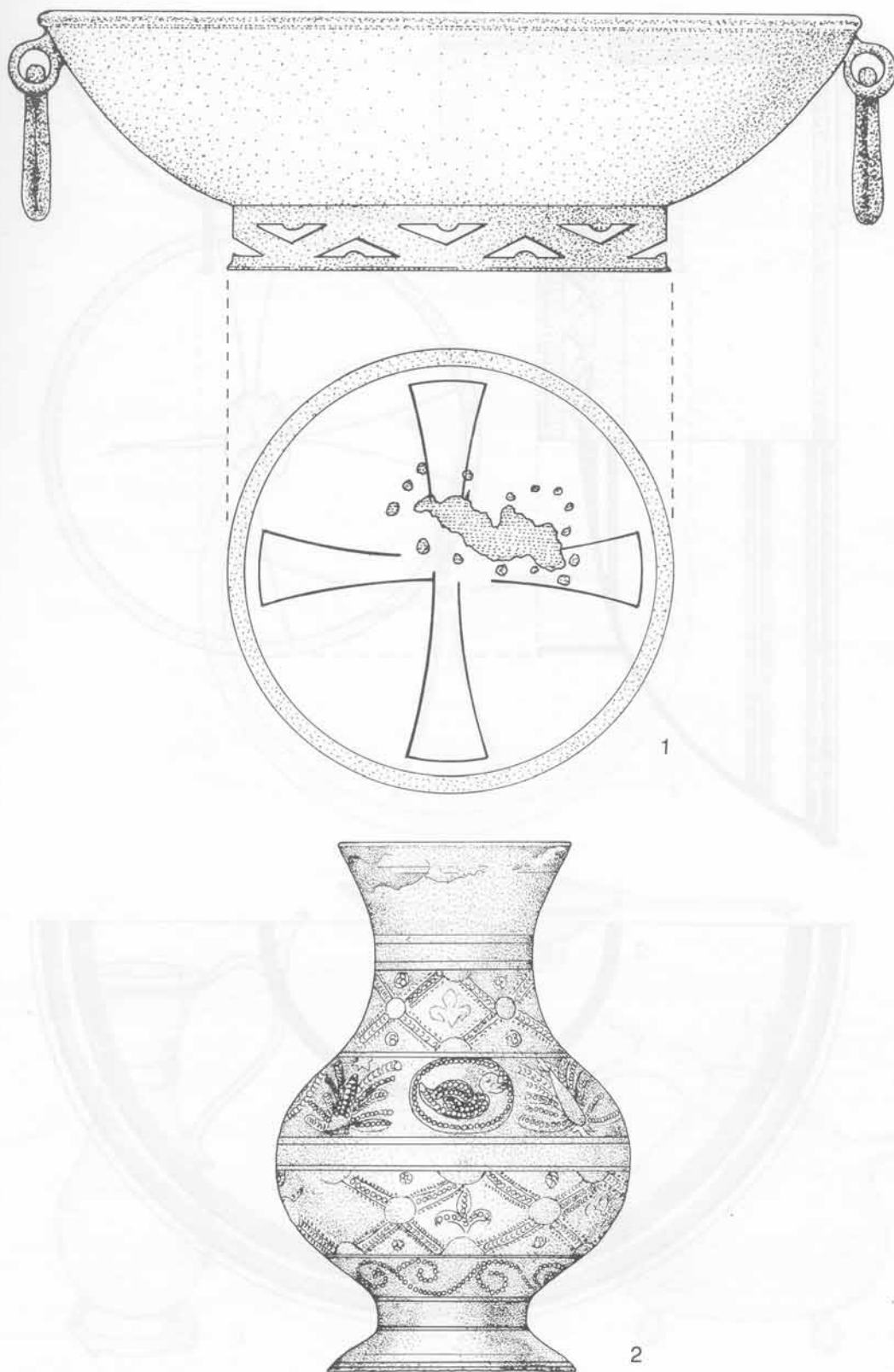
V. tábla: 1. Wingham, Kent (Akerman: Remains of Pagan Saxendom 1855. pl. X.) (Hornyák László rajza) 2. Cuddesdon, Oxford (British Museum Guide to Anglo-Saxon Antiquities (1923), J. Werner 1936. 28. tábla (3.) (Ambrus Edit rajza).

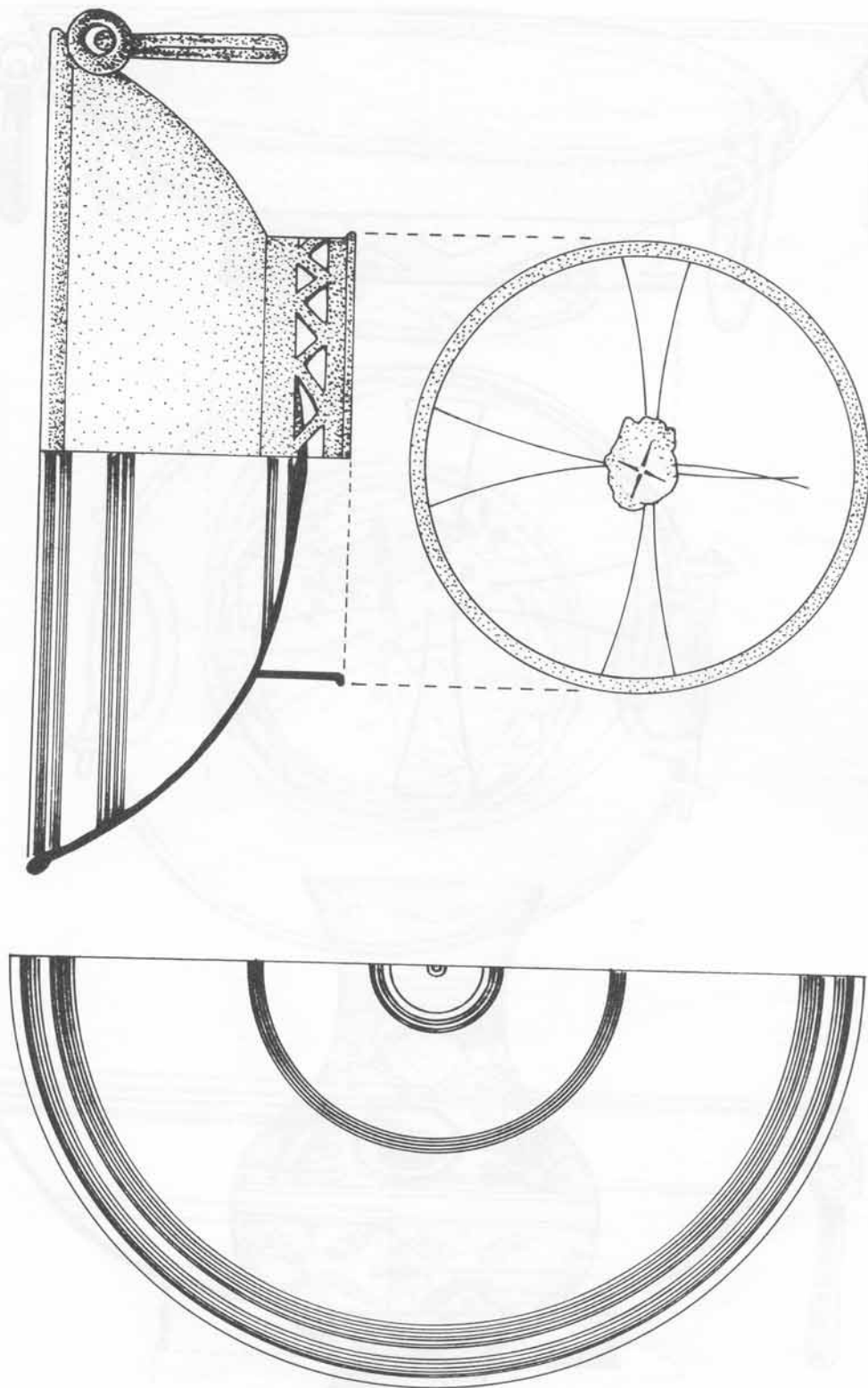
VI. tábla: 1. Chilton, B1 típus (Hornják László rajza) 2.–3. Sutton Hoo, C típus (Hornják László rajza)

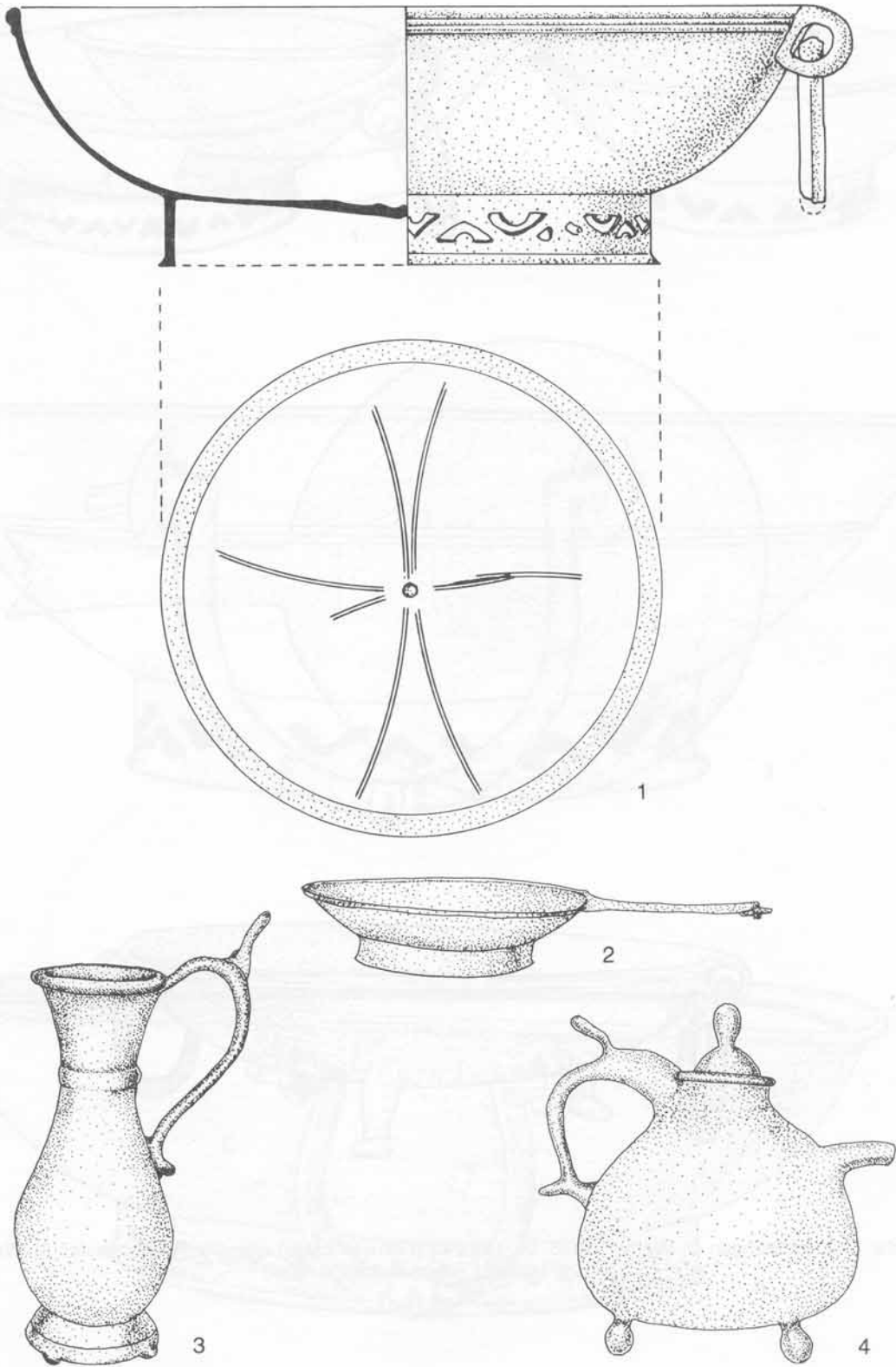
VII. tábla: 1.-2. Aschheim (Müller-Karpe 1954. Taf. 15.) (Hornyák László rajza) 3. Az Aschheim-i tál szerkezeti rajza Peter Richards után (Hornyák László rajza)

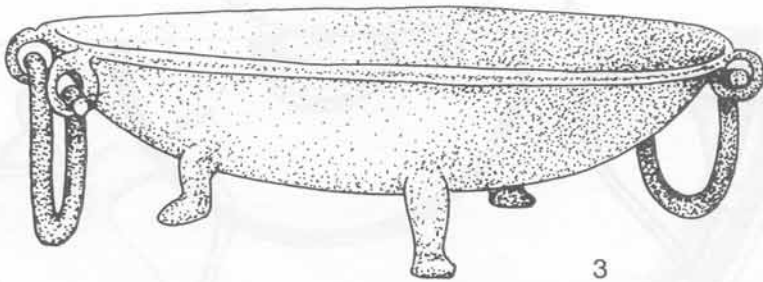
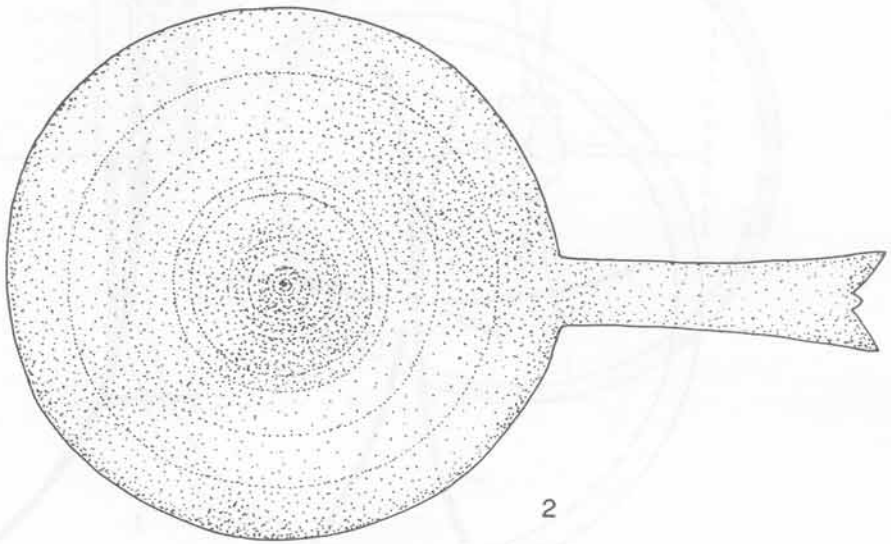
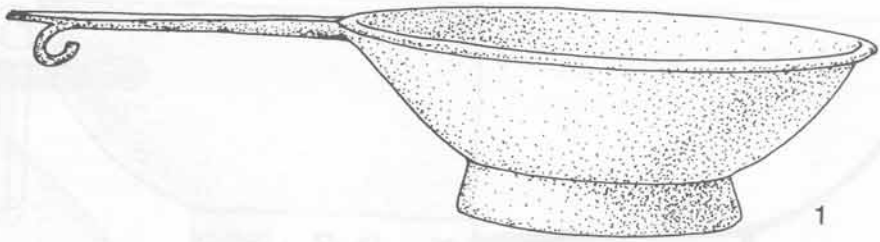
VIII. tábla: 1. Dörnigheim, B1 típus, fenékén bekarcolt bizánci kereszttel, Peter Richards után (Hornyák László rajza).
 2. A bonni kancsó (J. Werner, 1936. 27. tábla/4.) (Ambrus Edit rajza)

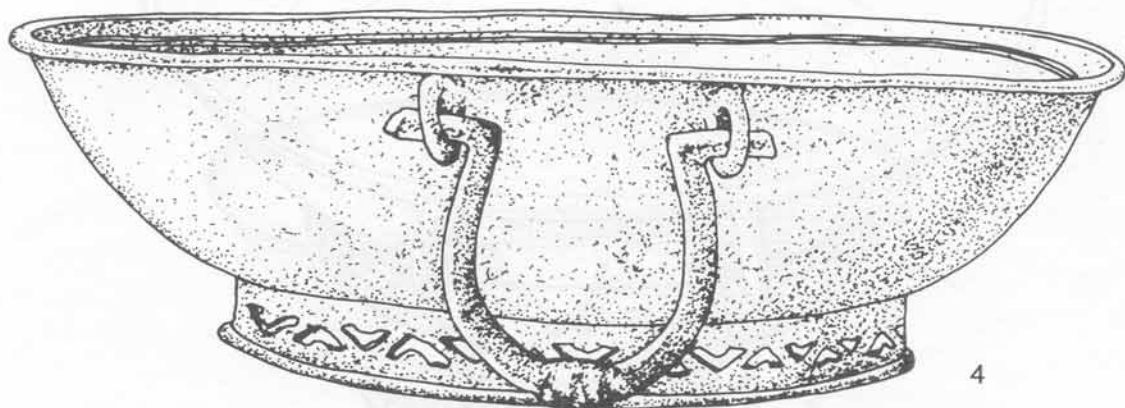
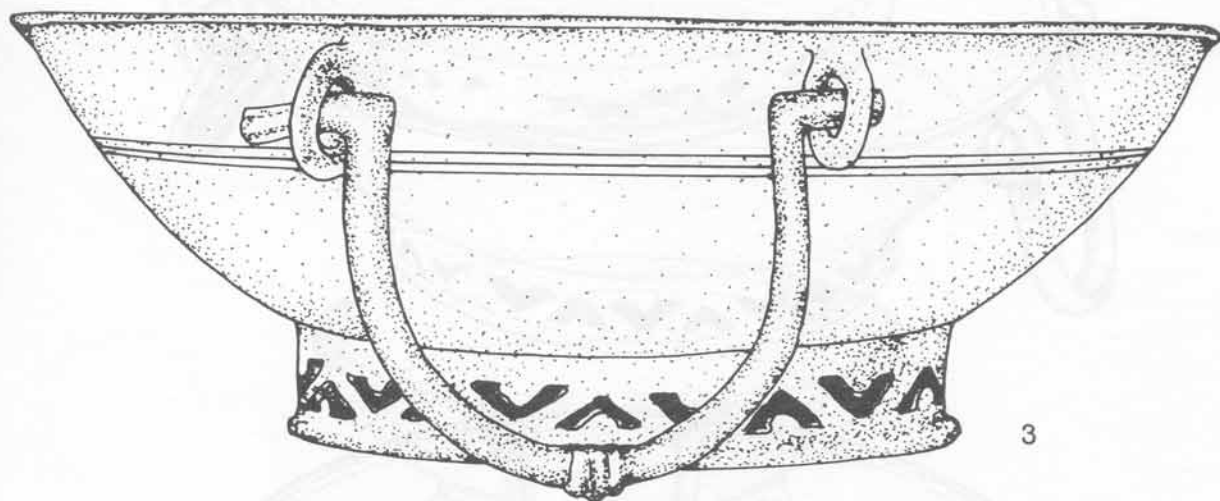
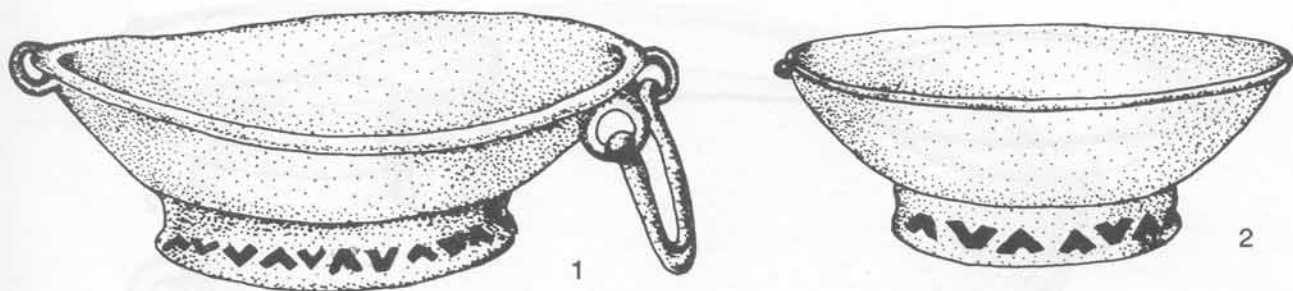
IX. tábla: Großwallstadt, B1 típusú tál, felekén bekarcolt kereszt, Peter Richards után (Hornják László rajza)

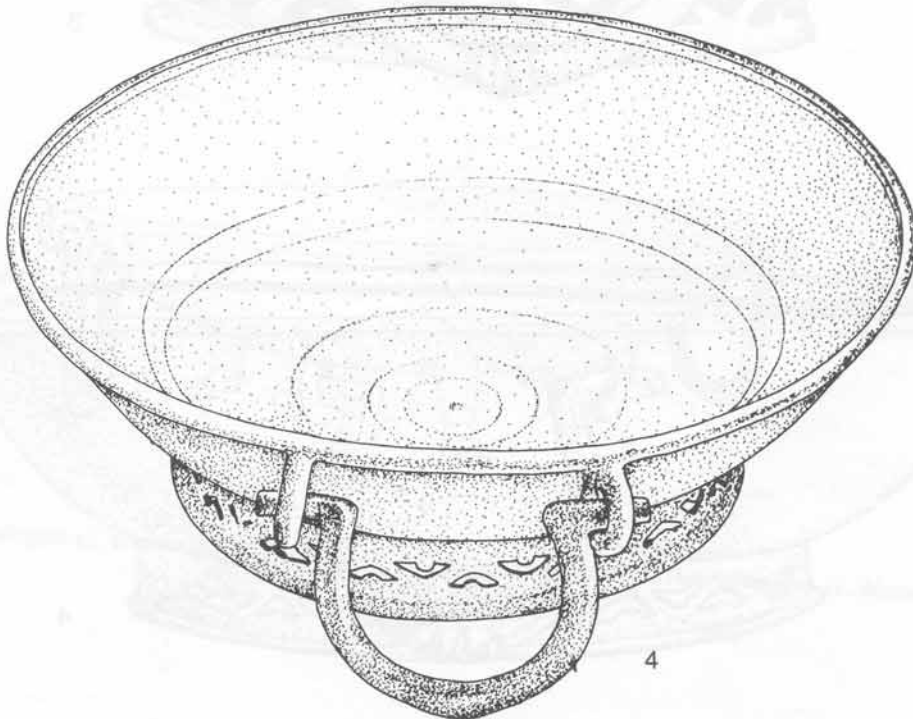
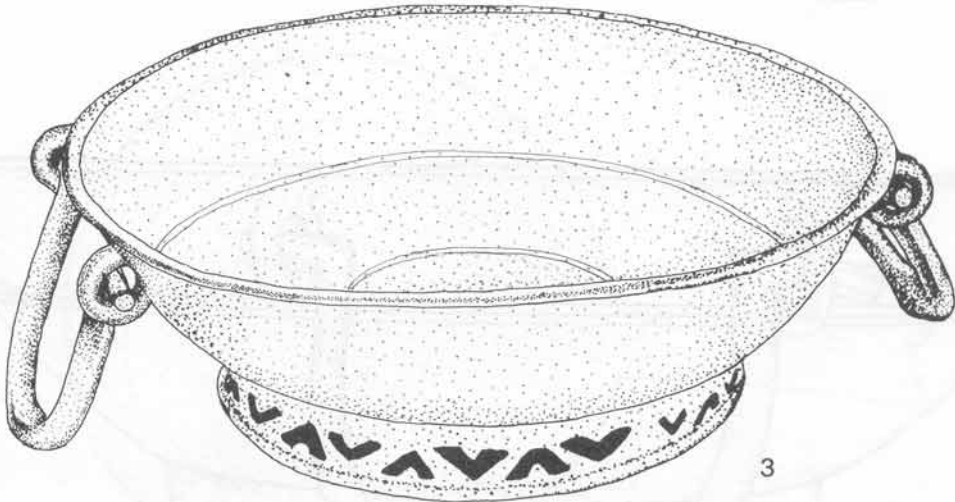
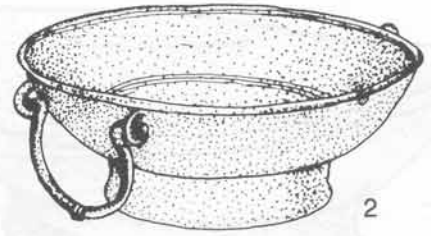
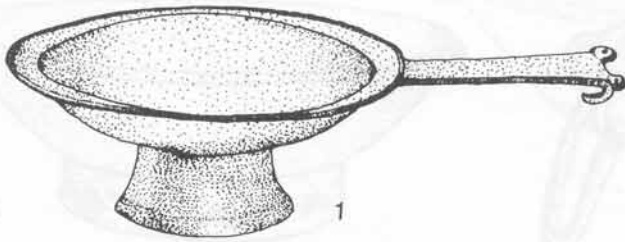
X. tábla: 1. Hüfingen, B1 típusú tál fenekén bekarcolt kereszt, Peter Richards után (Hornják László rajza) 2. Oetlingen, nyeles tál, (J. Werner, 1936. 26. tábla/3) (Ambrus Edit rajza) 3. Oetlingen, kancsó (J. Werner, 1936. 27. tábla/2.) (Ambrus Edit rajza) 4. Wonsheim, „teáskanna”, J. Werner 1936. 27. tábla/1.) (Ambrus Edit rajza).

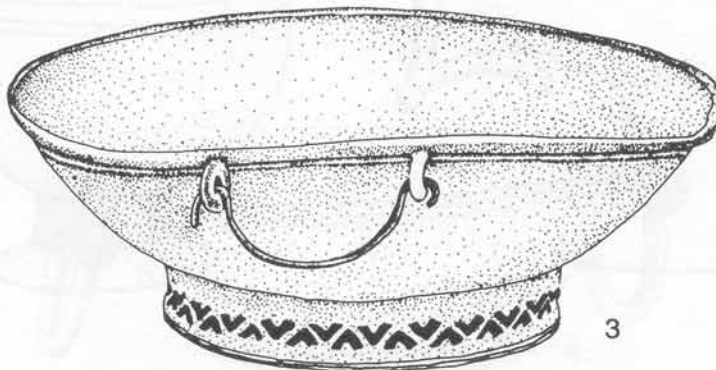
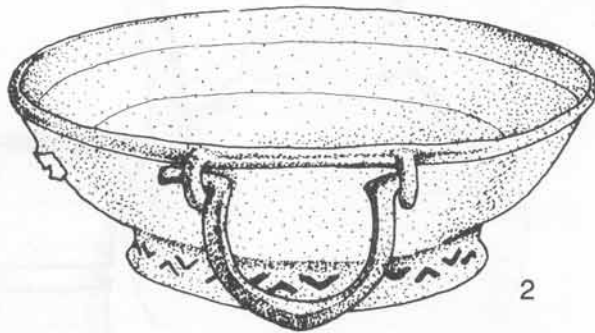
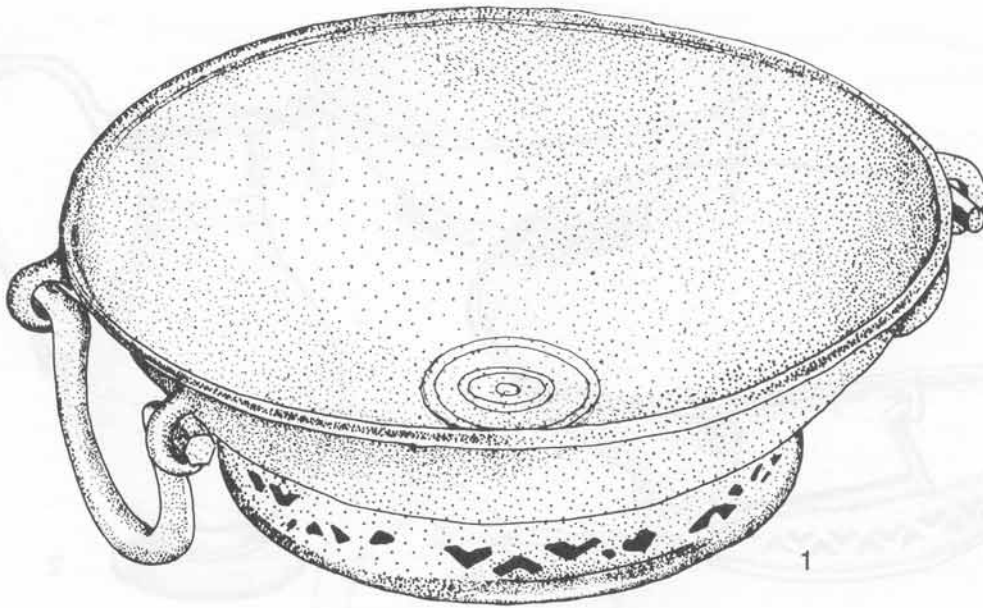
XI. tábla: 1.–2. Wittislingen (J. Werner, 1936. 26. tábla/4.) (Hornják László rajza) 3. Rennertshofen (J. Werner, 1936. 26. tábla/2.) (Hornják László rajza)

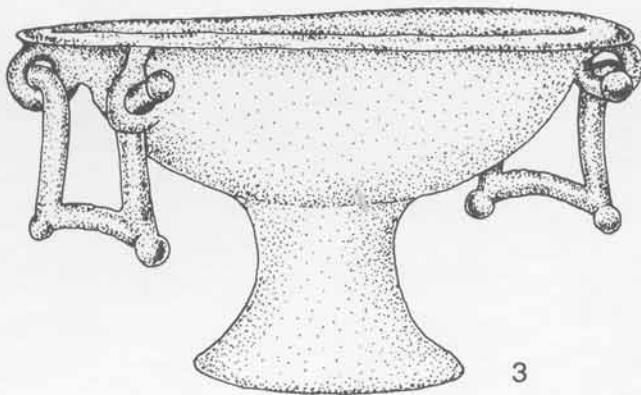
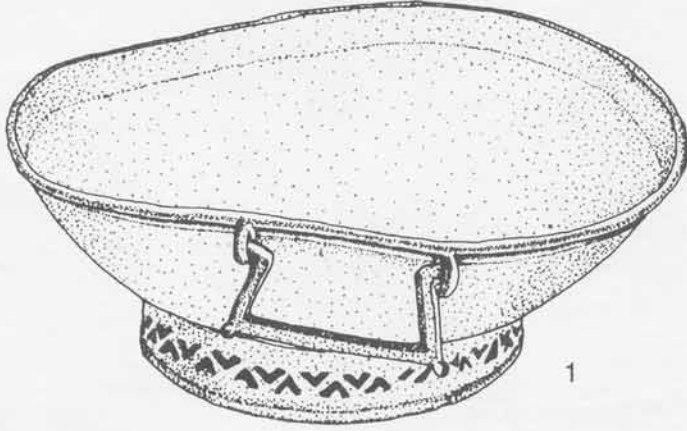
XII. tábla: 1. Wonsheim, B1 típus (J. Werner, 1936. 26. tábla/1.) (Ambrus Edit rajza) 2. Wonsheim, B1 típus (J. Werner 1936. 28. tábla/4) (Ambrus Edit rajza) 3. Castel Trosino, B1 típus (Mengarelli után, 1902. Taf. 34.) (Hornyák László rajza) 4. Castel Trosino, B1 típus (Mengarelli után, 1902. Taf. 4.) (Hornyák László rajza)

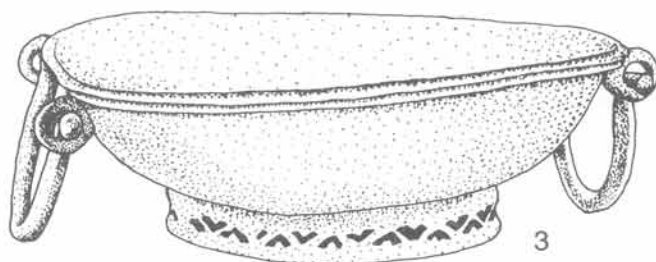
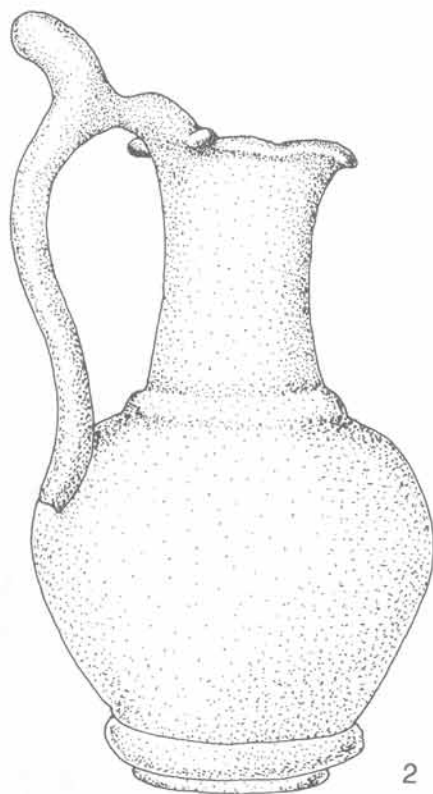
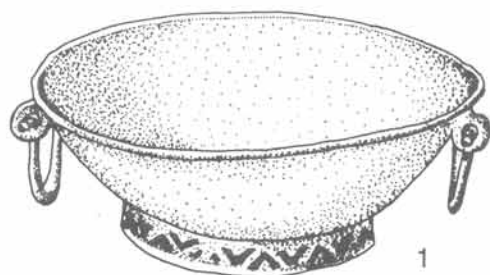
XIII. tábla: 1. Cividale (Ltsz.: 926) (Ambrus Edit rajza) 2. Cividale (Ltsz.: 3260) (Ambrus Edit rajza)
3. Cividale (Ltsz.: 3757) (Ambrus Edit rajza) 4. Cividale (Ltsz.: 3763) (Hornják László rajza)

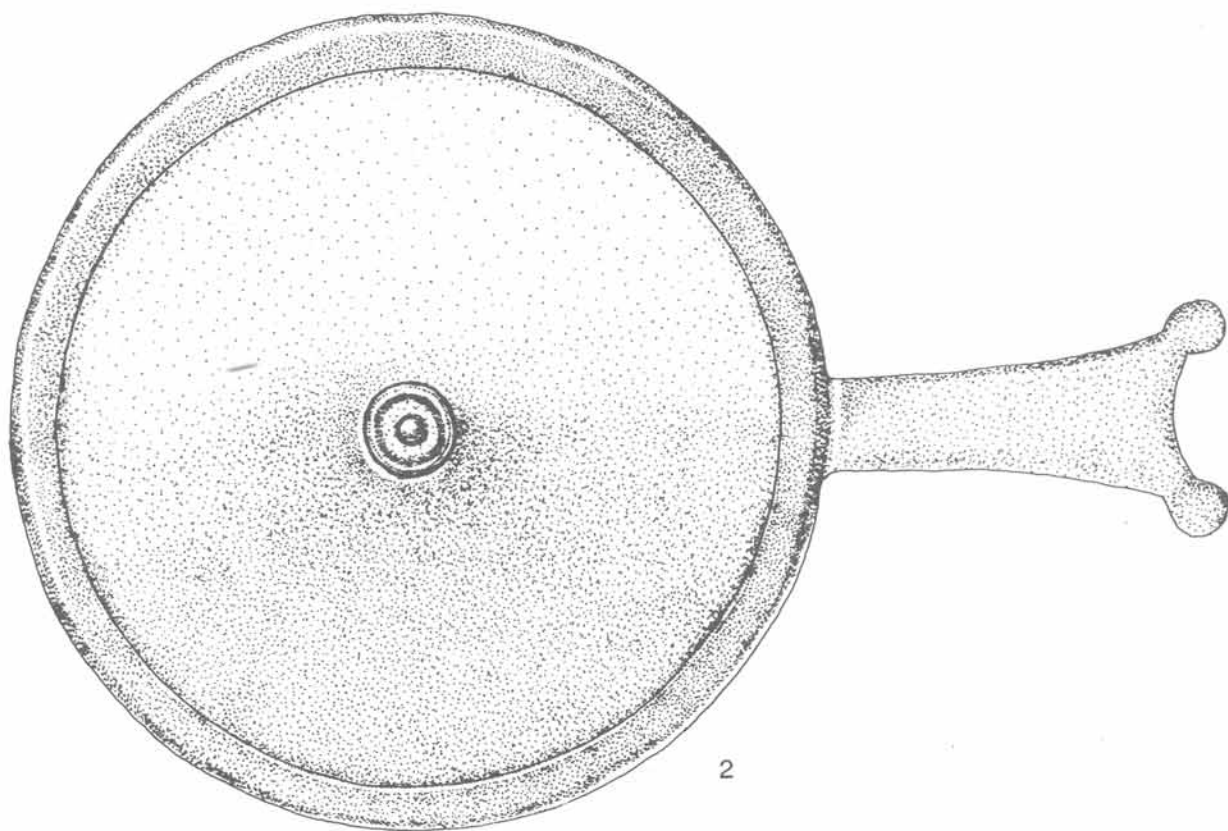
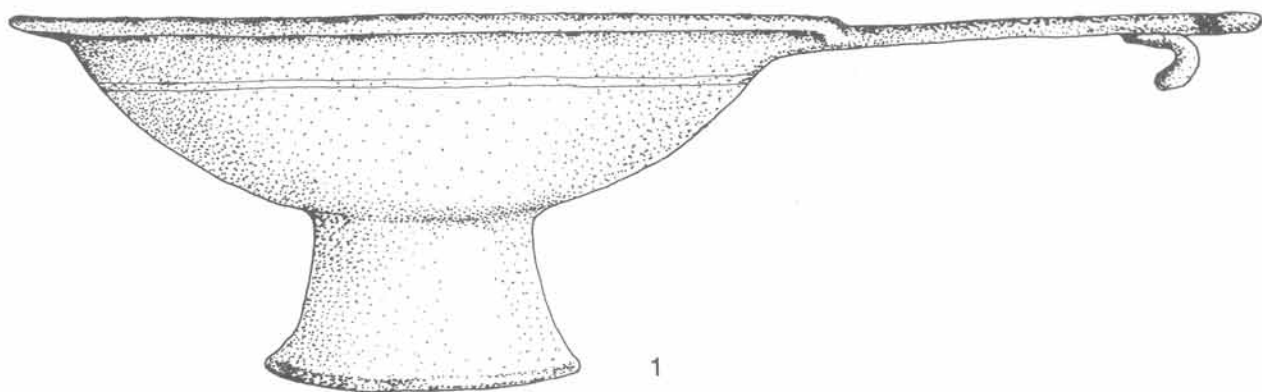
XIV. tábla: 1. Cividale (Ltsz.: 3726) (Ambrus Edit rajza) 2. Cividale (Ltsz.: 3903) (Ambrus Edit rajza)
3. Cividale (Ltsz.: 670) (Ambrus Edit rajza)

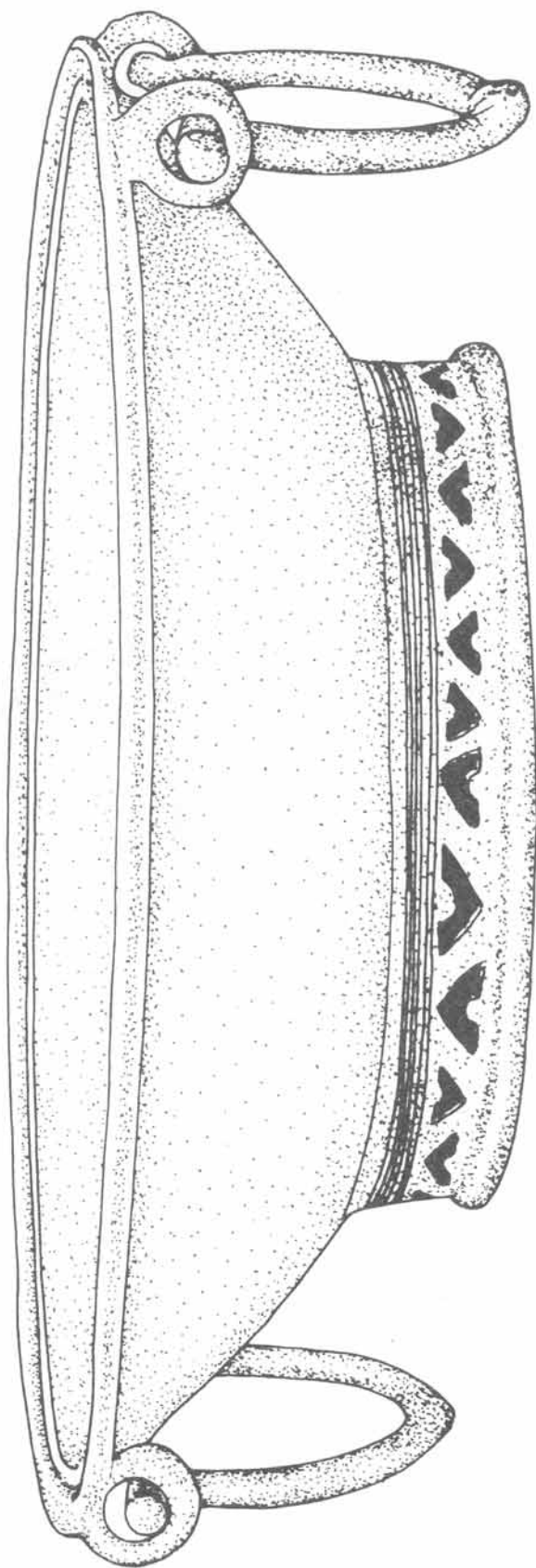
XV. tábla: 1. Cividale (Ltsz.: 3312) (Ambrus Edit rajza) 2. Montale, (Ltsz.: 7990) (Ambrus Edit rajza) 3. Nocera Umbra (J.Werner, 1936. 26/6.) (Ambrus Edit rajza) 4. Nocera Umbra (17. sir). (J. Werner 1936. 28. tábla/1.) (Ambrus Edit rajza)

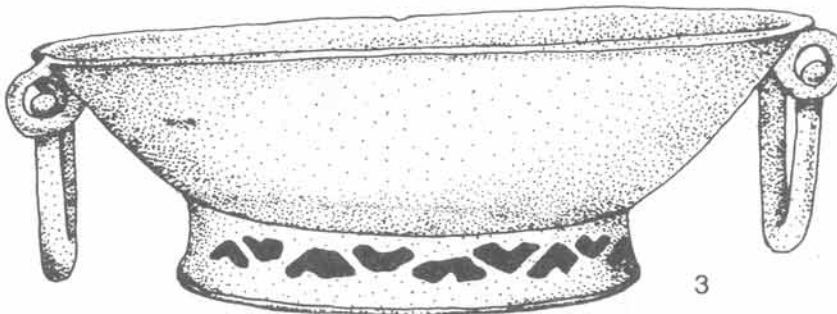
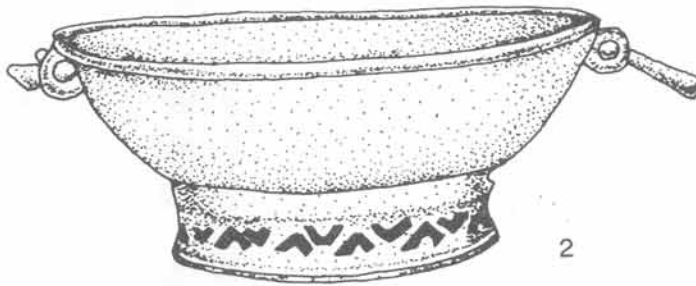
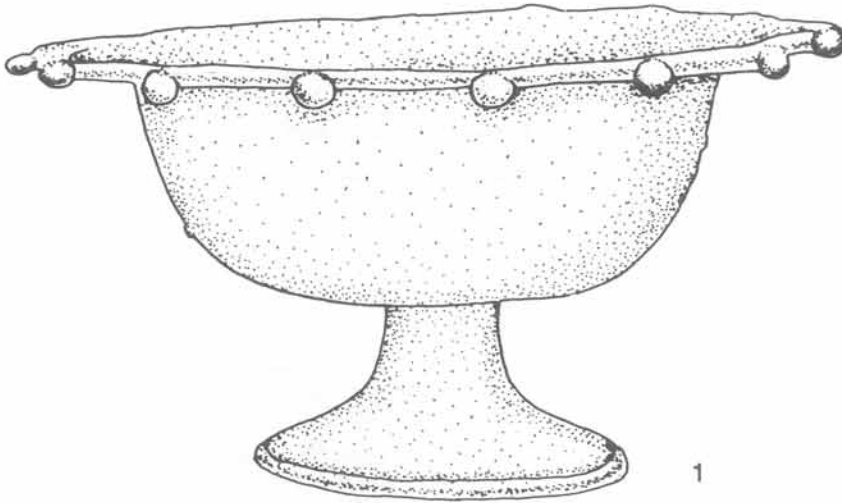
XVI. tábla: 1. Nocera Umbra (27. sír). (Ltsz.: 316) (Ambrus Edit rajza) 2. Prepotto (J. Werner, 1936. 27. tábla/3.) (Ambrus Edit rajza) 3. Trento (Ltsz.: 4174) (Ambrus Edit rajza)

XVII. tábla: 1.–2. Reggio Emilia (Ambrus Edit rajza)

XVIII. tábla: Ukrajna (Khanenko után, 1901. Pl. 9. no. 208) (Hornyak László rajza)

XIX. tábla: 1. Gizeh, Egyiptom (J. Werner, 1936. 29. tábla/1.) (Ambrus Edit rajza) 2. Egyiptom (Statl. Mus. Berlin, Islamische Kunstabl. Inv. 1483) (J. Werner, 1936. 28. tábla/5) (Ambrus Edit rajza) 3. Alexandria, Greek Roman Museum (Fotó után Ambrus Edit rajza).

FÜGGELÉK

Joachim Werner leletjegyzéke a 7. századi kopt bronz-edények elterjedéséről az Alpoktól Délre és Északra (1961.)

(J.W.: Fernhandel und Naturalwirtschaft im östlichen Merowingerreich nach archäologischen und numismatischen Zeugnissen. – Bericht der Röm. Germ. Kommission 42, 1961. 332–333. oldal)

ITALIA ÉS DALMÁCIA:

Sutri (B1)
Castel Trosino (4 ex. B1)
Chiusi (B1)
Arcisa (B1)
Nocera Umbra (A1., A2., B1.)
Salona (2 Ex. A2.)
Montale (A2)
Reggio Emilia (A1)
Parma (C)
Prepotto (C)
Cividale (A1. 5 Ex. B1., C.)
Civezzano (B1)
Brescia (B1., C.)
Stavio (C)
Testona (C)

Rajna, Duna vidéke:

Della (B2)
Heidolsheim (A1)
Ittenheim (A1, A2)
Beggingen (B1)
Güttingen (A1)
Salgen (A1)
Ascheim (B1)
Rennertshofen (B1 variáns)
Wittislingen (C)
Pfalheim (A2, B2, B3, B4)
Gammertingen (B1)
Lauffen (B2)
Ötlingen (B2, B3)
Bondorf (B3)
Groß-Bottwar (B3)
Münzesheim (B4)
Meckenheim (B1)
Wonsheim (B1, B2, B4)
Harxheim (B2, B3)
Dörnigheim (B1)
Weilbach (B2)
Walluf (B1)
Winkel (B1)
Gladbach (B2)
Bonn (A2)
Morken (B2)
Wijchen (B3)
Nymwegen (B1)
Welsrijp (A2)

ANGLIA

Sarre (2 Ex. B1)
Faversham (3. Ex. B1)
Wickham (B1)
Wingham (B1)
Gilton (B1)
Canterbury (2 Ex. B1)
Kent (B1)

Weathamstead (B4)
Taplow (C)
Cuddesdon (C)
Asthall Barrow (B1)
Sutton Hoo (C)
Wickham Market (B1)
Caistor (B1)

SPANYOLORSZÁG 9 példány

KISÁZSIA 1 példány
UKRAJNA 1 példány
Összesen: 98 példány

Bizánci bronz tálak (edények) ANGLIÁBAN

1. Taplow, BK. B5.
2. Boscombe, Ha. B1.
3. Chessell Down, Wi. C.
4. Chessell Down, Wi. C.
5. Weathampstead, Hrt. B4.
6. Faversham, K. B1.
7. Faversham, K. B1.
8. Faversham, K. C.
9. Faversham, K. B1.
10. Gilton, K. B1.
11. Reculver, K. B1.
12. Sarre, K. B1.
13. Sarre, K. B1.
14. Teynham, K. B1.
15. Westwell, K. B1.
16. Wickhambreaux, K. B1.
17. Wingham, K. B1.
18. Caistor-BY-Norwich, Nf. B1.
19. Asthall, O. B1.
20. Cuddesdon, O. C.
21. Babley, Sf. B1.
22. Chilton B1.
23. Sutton HOO. (Mound 1.), Sf. C.
24. Sutton HOO. (Mound 3.) Sf. C.
25. Wickham, Market, Sf. B1.

FRANCIAORSZÁG

26. Delle, Dept. Belfort B2.
27. Heidolsheim, Dept. Bas-Rhin A1.
28. Ittenheim, Dept. Bas-Rhin A1.
29. Ittenheim, Dept. Bas-Rhin A2.
30. Lavoye, Dept. Meuse A2.

NÉMETORSZÁG

31. Altoberndorf, Kr. Rottweil B3.
32. Ascheim, Kr. München B1.
33. Bondorf, Kr. Böblingen B3.
34. Bonn A2.
35. Dörnigheim, Kr. Hanau B1.
36. Gammer Tingen, Kr. Sigmaringen B1.
37. Giengen-an-der-Brenz, Kr. Heidenheim B2.
38. Giengen-an-der-Brenz, Kr. Heidenheim B3.
39. Gladbach, Kr. Neuwied B2.
40. Gross-Bottwar, Kr. Ludwigsburg B3.
41. Grosswallstadt, Kr. Obernburg B1.
42. Güttingen, Kr. Konstanz A1.
43. Harxheim, Kr. Kirchheimbolanden B2.
44. Harxheim, Kr. Kirchheimbolanden B3.
45. Hessen
46. Hüfingen, Schwarzwald – Baar-Kreis B1.

47. Lauffen, Kr. Rottweil B2.
 48. Meckenheim, Kr. Neustadt B1.
 49. Morken, Kr. Bergheim B2.
 50. Münzesheim, Kr. Bruchsal B4.
 51. Münzheim, Kr. Bruchsal C.
 52. Ötlingen, Kr. Esslingen B2.
 53. Ötlingen, Kr. Esslingen B3.
 54. Pfahlheim, Ostalbkreis A2.
 55. Pfahlheim, Ostalbkreis B2.
 56. Pfahlheim, Ostalbkreis B3.
 57. Pfahlheim, Ostalbkreis B4.
 58. Rennertshofen, Kr. Neuberg Donau B6.
 59. Salgen, Unteralgäu A1.
 60. Walluf, Rheingaukreis B1.
 61. Weilbach, Main-Taunuskreis B2.
 62. Winkel, Rheingaukreis B1.
 63. Wittislingen, Kr. Dillingen Donau c.
 64. Wonsheim, Kr. Alzey B1.
 65. Wonsheim, Kr. Alzey B4.
 66. Wonsheim, Kr. Alzey B2.
 67. Dél-Németország
 Összesen: 31 lelőhelyről 37 db bronz edény

OLASZORSZÁG

68. Brescia (S. Eustachio) B1.
 69. Brescia C.
 70. Castel Trosino (c 1872), Asoli Piceno B1.
 71. Castel Trosino (F) Ascoli Piceno B1.
 72. Castel Trosino (36) Ascoli Piceno B1.
 73. Castel Trosino (90) Ascoli Piceno B1.
 74. Castel Trosino (142) Ascoli Piceno B1.
 75. Civezzano, Trento B1.
 76. Cividale-Del-Friuli, Udine A1.
 77. Cividale-Del-Friuli, Udine B1.
 78. Cividale-Del-Friuli, Udine B1.
 79. Cividale (1886) B1.
 80. Cividale (S. Stefano 1.) B1.
 81. Cividale (S. Stefano 11.) B1.
 82. Cividale (S. Stefano 12.) B1.
 83. Cividale (S. Pietro) C.
 84. Montale A2.
 85. Nocera Umbra, Perugia A2.
 86. Nocera Umbra, Perugia B1.
 87. Nocera Umbra, Perugia B5.
 88. Parma C.

89. Piemont, B1.
 90. Piemont, B6.
 91. Prepotto C.
 92. Reggio Emilia A1.
 93. Sutri, Viterbo B1.
 94. Testona C.
 95. Valdonega, Verona B6.
 96. Olaszország B3.

HOLLANDIA

97. Nymwegen (Gelderland) B1.
 98. Welsprijp, (Friesland) A2.
 99. Wijchen (Gelderland) B3.

SPANYOLORSZÁG

100. Adanero, Ávila B3.
 101. Lower Avagon B3.
 102. Calogne, Gerona B2.
 103. Calogne, Gerona B3.
 104. Cassilas, Ávila B4.
 105. La Grassa, Tarragona B3.
 106. León B3.
 107. Manacor, Mallorca B3.
 108. Spanyolország A2.
 109. Spanyolország B3.
 110. Spanyolország B4.

SVÁJC

111. Barzheim, Kt. Schaffhausen B2.
 112. Barzheim, Kt. Schaffhausen B3.
 113. Beggingen, Kt. Schaffhausen B1.

UKRAJNA

114. Ukrajna B1.

DALMÁCIA

115. Salona, A2.
 116. Salona, A2.
 117. Salona, A2.
 118. Salona, B5.

MAGYARORSZÁG

119. Várpalota
 120. Zamárdi B1.

Országokénti elosztás:

Anglia	25 db
Belgium	1 db
Franciaország	5 db
Németország	38 db
Olaszország	29 db
Hollandia	3 db
Spanyolország	111 db
Svájc	3 db
Ukrajna	1 db
Dalmácia	4 db
Magyarország	2 db
Összesen:	122 db

EDITH BÁRDOS: „COPTIC” BOWL FROM THE AVAR CEMETERY IN ZAMÁRDI

Resume

At the end of the 6. century and at the beginning of the 7. century an „ordu” like that of Karakorum in Mongolia came into being within the boundaries of the present Zamárdi on the southern bank of Lake Balaton. The cemetery of this centre has been excavated for 10 years. More than 1000 graves of the estimated 6000 ones has been explored so far.

The cemetery of the „ordu” has extraordinarily quite a lot of jewels, arms, belts, glasses, e. tc.,-of Frank, Alemann, Bajuwar, Italian, Longobard and Italian origin.

The author of the present article aims only to give a detailed description of only one of the grave goods – the Coptic bowl – as to make it clear to what a large extent the Avar centre – in question has had commercial and ethnical ties with the Byzantine Empire and with other territories.

The „Coptic bowl” is a cast one, turned later. It is a bronze bowl with an open footring, curved handles, (omega-shaped), an the bottom with an engraved Byzantine cross.

After Having studied special literature it turned out that this object (of investigation) is unique only for us Hungarians (as being the only one in the Carpathian Basin) as these can almost similar objects of so called „Coptic” bronze bowls from the 7. century Europe: 25 in England, 1 in Belgium, 5 in France, 38 in Germany, 29 in Italy, 3 in Holland, 11 in Spain, 3 in Switzerland, 1 in Ukraine, 4 in Dalmatia In Hungary only at Várpalota has a similar type of find been found.

The „alterego”-s of Zamárdi type can be found in the East, too. (Cairo, Alexandria, Nubia). Our find is most likely similar to the finds of the graves at Italian Logobard cemeteries, first of all Cividale, being the other grave goods similar to those of the Longobard cemeteries in Italy.

The findspots – where these „Coptic” bowls were found – belonged to the range of influence of the Byzantine Empire.

In the 1980s an English scientist Peter Richards studied the „Coptic” bronze bowls in details (Formerly in the 30s Joachim Werner wrote studies about the finds known) The bronze vessels represent the best achievements of the Egyptian „Coptic” bronze craftsmanship.

The British Museum has a number of cast bronze „Coptic” bowls excavated from Anglo-Saxon graves. The Department of Medieval and Later Antiquities has 11 Coptic vessels from Anglo-Saxon contexts in its collection, 8 are bowls, one is an ewer (from Wheat-hampstead) and 2 are pails (from Chessell Down.)

The closest to our bowl seem to those from Faversham (1289-70) which is similar to 1293-70 but has curved (omega-shaped) handles rather than the angular type; also Wingham, which is small, or the large

bowl from Wickhambreux. Except for the bowl from Sutton Hoo, the footrings on all our examples are openwork and similar to the bowl from Zamárdi.

The metal of the Coptic vessels from Anglo-Saxon contexts has been analysed in the Research Laboratory of the British Museum and compared with that of other bronzes excavated in Egypt.

At the period when the Coptic vessels were coming into Europe until the Arab conquest in 632, Egypt, as a part of the Byzantine Empire, was well connected to the main trade routes into Europe. The large number of Coptic bowls from graves the Lombardic cemeteries around Cividale del Friuli and from the Rhineland suggests that a route through Lombardic and Frankish territory is the most likely way in which the bowls reached England in the late 6th and early 7th century. Of the 25 Coptic vessels known or recorded from England 12 were found in Kent and 6 in East Anglia Historical sources and the evidence from the large number of rich cemeteries all point to a close contact between Kent and Continental Europe at this and earlier periods. Where there are associated finds, the Coptic bowls can be shown to belong to rich, prestigious graves, both male and female.

Dr. Craddock’ s metal analyses does demonstrate that the bronze used for the bowls is a high lead, low tin alloy with appreciable quantities of zinz. Also the bowls are heavy and cast; unlike the thin, local- (or European) made bowls of beaten bronze.

Our early Avar period beginning in 568 corresponds closely to the late 6th early 7th century dating for the Coptic bowls from Anglo-Saxon contexts.

Peter Richards collected the Coptic vessels in Europe, about 120 Coptic bronzes have been found in Western Europe as a whole, of which come 25 come from England (see the tables attached).

The date range is very tight – nearly all seem to belong to the period 600-650 A D and a number are firmly dated by coins (both the coin dated finds in England belong tu about 620-630.)

By the opinion of Peter Richards some of the bowls come from Constatinople itself. There are certainly similar vessels from Egypt, but he believes vessels like this could have been made in a number of early Byzantine cities (eg. Thessalonika, Athens, Sardis, Ephesus, Corinth, Antioch, perhaps even Ravenna) and Constantinople seems to him likely to be the source of much of the material. By his opinion the cross on the bottom of the bowl is likely to be a by-product of the manufacturing process, rather than a Cristian symbol deliberately engraved after casting.

In Europe a very well-known type is the one represented by the Zamárdi find (a bowl with omega-shaped, curved handles, open work foot-ring).

The „Coptic“ bowl of the Avar Cemetery at Zamárdi compared with the ones in England, Germany and, first of all, Italy, we can come to the conclusion that the find-in – question was made at the turn of the 6-7. centuries somewhere in the Byzantine Empire.

The Avar Caganate in its early period (568-638 A. C.) had close ties with the Byzantine Empire. As a proof-the „Coptic“ bowl and other finds of Byzantine origin at Zamárdi cemetery can be produced as well.

EDITH BÁRDOS: EINE IM AWARISCHEN FRIEDHOF VON ZAMÁRDI GEFUNDENE KOPTISCHE SCHÜSSEL

Zusammenfassung

Am südlichen Ufer von Plattensee, am Rande des heutigen Zamárdi ist ein „Ordu“, das dem mongolischen Karakorum ähnlich ist, in der Grenze der VI-VIIen Jahrhunderte entstanden. Wir graben 10 Jahren den Friedhof dieses Zentrums. Wie graben 1000 St. aus den ca. 6000 St. Friedhofgräber aus.

Die fränkischen, alemannischen, bajuwarischen, italienisch-langobardischen, byzantinischen Schmucksachen, Waffen, Schmuckgürtel, Gläser machen den „Ordu-Friedhof“ aussergewöhnlich vielfarbig.

Der Verfasser demonstriert nur einen Gegenstand der Auswahl, damit wir uns vorstellen können, welche weitverbreiteten kommerziellen und ethnischen Verbindungen dieses awarische Zentrum besitzte.

Der Gegenstand ist eine s.g. „koptische“ Gusschüssel, die nur später gedreht wurde. Das ist eine Bronzeschüssel mit einer durchbrochenen Unterlage und Omega-Henkeln, die durch Gelenke zu bewegen sind.

Im Laufe der Forschung wurde es klar, dass dieses Gegenstand nur für uns unikalisch ist, (da er der einzige in Karpaten-Becken ist) und sein fast genaues Ebenbild wurde im VII. Jahrhundert in Europa gefunden. In England kamen 25 St., in Belgien 15 St., in Frankreich 5 St., in Deutschland 38 St., in Italien 29 St., in der Niederlande 3 St., in Spanien 11 St., in der Schweiz 3 St., in der Ukraine 1 St., in Dalmatia 4 St. s. g. „koptische“ Bronzegefässe zum Vorschein. Insgesamt 120 St. In Ungarn war ein solches Bronzegefäss vielleicht in Várpalota entdeckt.

Man kann das Ebenbild des Zamárdi-Typs auch im Osten, in Kairo, in Alexandria, in Nubien erfinden. Unser Exemplar ist den Gräbermaterialien von italienisch-langobardischen Friedhöfen, vor allem von Cividale-Friedhof ähnlich. Das ist wahrscheinlich sicher, da das Material des Zamárdi-Friedhofs viel Gemeinsames mit den italienisch-langobardischen Friedhöfen hat.

Die Fundstellen, wo diese s. g. „koptischen“ Schüsseln zum Vorschein gekommen sind, haben in den VI-VII. Jahrhunderten zur byzantinischen Interessensphäre gehört.

Er datierte diese Materialien von 600 bis 650 und die, die man mit Münzen datiert werden kann, von 620 bis 663. Nach der Untersuchung der Befundmaterialien von der Türkei, Ägypten und Italien stellte er fest, dass die zahlreichen „koptischen“ Bronzegefässe in Konstantinopel erzeugt wurden. Seiner Meinung

nach gibt es ähnliche Gefässe aus Ägypten, aber sie könnten auch in vielen anderen byzantinischen Städte erzeugt werden. (Thessaloniki, Athen, Sardis, Ephesus, Corinthos, Antiochia, sogar Ravenna) Der grösste Teil der Gefässe stammt doch aus Konstantinopel.

Der englische Forscher interpretiert das Krenz auf Boden der Schüssel nicht als Symbol des Christentums, sondern lieber als ein Nebenprodukt des Erzeugungsvorgangs.

In der Sammlung des Britischen-Museums sind 11 St. aus der 25 englischen Exemplaren zu finden. Das sind 8 St. Schüsseln, 1 St. „Teekanne“ und 2 St. Eimer. Die Schüsseln aus England sind im allgemeinen mit einer durchbrochenen Unterlage versehen und sie sind dem Zamárdi-Exemplar ähnlich.

Zu dieser Zeit, wenn die „koptischen“ Gefässe nach Europa kamen, war Ägypten als ein Teil des Byzantinischen Reichs bis der arabischen Eroberung (632.) mit guten genügend Wegen zu den wichtigsten europäischen Handelsrouten verbindet. Der grösste Teil der „koptischen“ Schüsseln stammt aus den langobardischen Friedhöfen in Cividale und die Exemplare am Rain bewahrheiteten, dass in der Grenze von VI-VII. Jahrhunderten der Weg aus Byzant nach England durch die Lombardei auf fränkischem Gebiet führte.

Sie Bronzegefässe zeigen die reiche Formenwelt des ägyptischen „koptischen“ Bronzenwerks. Krüge, Schüsseln mit Henkeln, mit Griffen, mit Unterlagen, Eimer. Die beliebteste Form in Europa ist ohne Zweifel der Zamárdi-Typ, d. h. eine Schüssel mit einer durchbrochenen Unterlage, mit Omega-Henkeln.

Wenn man die „koptische“ Schüssel des awarischen Friedhofs in Zamárdi mit den aus England, Deutschland und vor allem aus Italien gestammten Exemplaren vergleicht, kann es festgestellt werden, dass sie am Ende des VI. oder am Anfang des VII. Jahrhunderts irgendwo in Byzant hergestellt wurde.

Zur Anfangszeit des Awarischen Reichs (568-630) gab es eine feste Verbindung mit Byzant. Diese Verbindung wird treu durch die sonstigen Befundmaterialien von byzantischer Herkunft des awarischen Zamárdi-Friedhofs widerspiegelt.

Auf der Venedig-Ausstellung wird die „koptische“ Schüssel, die aus Zamárdi kommt, die weitverbreiteten Verbindungen von Byzant und den besonderen Status des Zamárdi-Friedhofs symbolisieren.